

TRIODUL – TEMPORALITATE ASCETICĂ, ÎNTOARCERE AXIOLOGICĂ ȘI PROOROCIE ESHATOLOGICĂ

Pr. Asist. Dr. Ioan Valentin ISTRATI

1. Semnificația temporalității ascetice

Perioada Triodului (numită astfel pentru că cele mai multe dintre Canoanele Utreniei cuprind trei ode¹) este o perioadă de intensă pocăință în viața Bisericii, fiind perioada de 10 săptămâni înainte mergătoare Sărbătorii Învierii lui Hristos. Încă din zorii Bisericii, creștinii au serbat Învierea lui Hristos și respectiv au fixat o perioadă de post și penitență înaintea acestei sărbători, ca împrăștiere a Pătimirilor lui Hristos în viața fiecărui credincios și în viața Bisericii ca întreg – Trup al lui Hristos Dumnezeu.

Această perioadă are însă și o origine de natură practică, fiind perioada de patruzeci de zile necesară unui catehumen pentru o profundă și intensă rugăciune, însoțită de învățarea *kerigmei* (mesajului) Evangheliei și de o pocăință susținută și crescătoare. Odată cu Sărbătoarea Învierii, catehumenii Bisericii primare erau botezați în numele Sfintei Treimi, așa că începutul vieții lor în Hristos coincidea cu Începutul vieții umane spiritualizate eshatologic în Persoana lui Hristos Cel înviat. Identitatea iconică și spirituală între viața creștină și viața înviată și veșnică a determinat Biserica să considere mereu că viața eternă în Hristos nu începe odată cu moartea, ci odată cu Botezul, care este naștere „de sus” (Ioan 3, 3) și „din apă și din Duh” (Ioan 3, 5). Aceste două expresii ale Mântuitorului conturează dimensiunea ontologică a vieții în Biserică, „de sus” însemnând viața cerească, spirituală și în permanentă unitate cu Capul Bisericii, Hristos, și dimensiunea mistagogică a Botezului, care este unirea creștinului cu Duhul Sfânt prin intermediul Apei sfințite. O nouă realitate eclesială și eshatologică ia ființă: odată cu unirea apei cu Duhul Sfânt, a materiei cu spiritul, persoana umană care se botează intră

¹ *Triodul*, E.I.B.M.B.O.R., București, 2000, p. 11.

în realitatea ontologică efectivă a Persoanei eclesiale a lui Hristos Cel înviat, Persoană divino-umană în care umanitatea s-a unit, fără amestecare și fără schimbare, fără împărțire și fără despărțire, cu Dumnezeu Logosului. Viața creștinului este așadar rodirea acestei uniri de netâlcuit a Spiritului cu materia, a cerului cu pământului, a lui Dumnezeu cu oamenii. Sfântul Duh realizează această extensie a lui Hristos în persoanele umane, a căror libertate devine, prin naștere din nou, ceea ce este ea însăși, adică zbor către înălțimile iubirii lui Dumnezeu prin har.

Mai târziu, cele două perioade (a penitenței baptismale și a pregătirii pentru Învierea lui Hristos) s-au identificat în Biserică, pentru că una era finalitatea lor mistică: aceea de a pregăti persoanele umane pentru intrarea în realitatea eclesială a Învierii lui Hristos².

Cele patruzeci de zile ale pregătirii catehumenilor (*quadragesima*) au fost urmate în chip firesc de Săptămâna Sfințelor Pătimiri ale lui Hristos. Acestei perioade de șapte săptămâni, Biserica i-a antepus trei săptămâni preparatorii, în care comunitatea eclesială primește trei lecții de viață din „comoara din cer” a Evangheliei lui Hristos.

Cultul, pe măsură ce Biserica a înflorit, s-a diversificat și a devenit o respirație mistică a comunităților care îl practicau, îmbrățișând toate aspectele vieții lor religioase, dar și sociale și culturale.

Prezența centrală a Învierii lui Hristos în viața și lucrarea Bisericii, concretizată prin ritualizarea după tipar hebdomadular iudaic, a Duminicii ca Ziua Domnului (κυριακή ημέρα), este cheia acestei înfloriri liturgice a perioadei dinaintea dar și după Învierea lui Hristos, celebrată anual.

Astfel, săptămâna a devenit și ea icoana vieții lui Hristos, astfel că zilele de miercuri și vineri au fost rânduite de Biserică încă din primele zile ale Bisericii, după cum o arată și *Didabia*³, ca zile de post, rugăciune și milostenie ca actualizări ale zilelor vinderii (Miercuri) și morții lui Hristos (Vineri). Sâmbăta din primele veacuri a rămas, după tiparul iudaic creștinat, ziua de rugăciune pentru morți, pentru faptul că Sâmbăta Hristos a dormit în mormânt, dar și pentru că a deșertat iadul prin prezența Sa dumnezeiască. Duminica a devenit Ziua

² „Atât din punctul de vedere al constituirii sale istorice, cât și al fundamentelor sale duhovnicești, ciclul Triodului apare, așadar, ca o recapitulare periodică a întregii spiritualități creștine conținute sintetic în Botez”, Macarios Simonopetrul, *Triodul explicat, O mistagogie a timpului liturgic*, Deisis, Sibiu, 2000, p. 34.

³ K. W. Noakes, *op. cit.*, p. 119.

Învierii, a Nașterii Bisericii (Cincizecime) și a așteptării eshatologice a Venirii lui Hristos întru slavă (cf. Apocalipsă 1, 8).

Acest tipar hristologic s-a aplicat în toată diversitatea lui temporală în prăznuirea anuală a Morții și Învierii lui Hristos. Biserica primară a simțit dumnezeiește apartenența ei ontologică și inseparabilă la Trupului lui Hristos, așadar, ea a trăit liturgic efectiv viața lui Hristos în lume, iar evenimentele mântuitoare ale vieții lui Hristos au devenit momentele fundamentale ale vieții ei: „Ieri m-am îngropat împreună cu Tine, Hristoase, astăzi mă ridic împreună cu Tine, înviind Tu. Răstignitu-m-am împreună cu Tine, Înșuți împreună mă preaslăvește întru Împărăția Ta”.

Această incorporare liturgică a Bisericii în Hristos este fundamentul teologic al temporalității eclesiale. Timpul Bisericii este timpul lui Hristos extins mistic, prin Duhul Sfânt, în întreaga istorie și prezent mistagogenic în fiecare clipă și persoană creștină, ca permanență a Bisericii și a lumii până la răsăritul Împărăției lui Dumnezeu. Timpul eclesial este, așadar, unirea fără confuzie a materiei cu Spiritul și a timpului cu eternitatea în Persoana divino-umană a lui Hristos, Cel ce devine liturgic „totul în toate”.

O probă incontestabilă a prezenței Învierii (și a pregătirii pentru aceasta) în temporalitatea Bisericii primare este controversa pascală, în care diferitele comunități creștine își aduceau argumentele lor (desigur, egal justificate de tradiție ori teologie) pentru serbarea Paștilor la o anumită dată. Faptul că secolele II-III A.D. au fost veacurile pascale a constituit un ferment liturgic imens și cu neputință de evaluat în întreaga Biserică. Întreaga teologie a unei Biserici locale gravita în jurul Învierii, în jurul cultului liturgic, pe atunci depozitarul Evangheliei și al doctrinei creștine. *Lex orandi era lex credendi*, prin apropierea de către creștini a incorporării integrale a teologiei în misterul liturgic al morții și Învierii lui Hristos. Toată teologia ulterioară este de fapt rodirea acestei aprofundări și trăiri liturgice în comunitatea eclesială. Din Înviere se naște întreaga teologie a Bisericii, ca respirație vie a Duhului Sfânt în ea până la sfârșitul veacurilor.

Evanghelia trăită în Liturghie este rădăcina teologiei, iar cultul liturgic a deschis expresivitatea diversă a interpretărilor teologice. Deși „embrionară”⁴ datorită persecuțiilor de tot felul, dar și datorită avântului eshatologic al creștinilor, periodizarea timpului liturgic în

⁴Macarios Simonopetrul, *op. cit.*, p. 17.

primele trei veacuri creștine era cu atât mai vie cu cât ea se hrănea din valorile de har ale Cincizecimii, primea eshatologic lumina sfârșitului de lume (I Corinteni 10, 11) și asimila paschal fiecare duminică și fiecare zi (I Corinteni 5, 6) morții și Învierii Domnului. Martiriul creștinilor primelor trei veacuri era conștiința fundamentală a stării de jertfă necesară asumării personale a Crucii și Învierii lui Hristos, care va deveni o permanență a Bisericii prin asceză, post, milostenie, rugăciune, isihasm. Părintele Macarie Somonopetrul afirmă despre această insurgență eshatologică personală a Bisericii primare: „Sentimentul proximității sfârșitului prezent în însăși inima istoriei era atât de puternic, fiecare clipă era atât de plină de veșnicie prin faptul permanenței chemării la martiriu, încât fiecare zi era pe atunci, virtual, o Vineri Mare și un Paști, o experiență completă și sintetică a *vieții în Hristos* și a Crucii din care iradiază lumina Zilei a Opta”⁵.

O altă realitate liturgică fundamentală, despre care vom vorbi mai pe larg în capitolul în care vom analiza temporalitatea liturgică în Sfânta Liturghie și unirea timpului cu eternitatea în Jertfa unică de pe Cruce a Mântuitorului, accesibilă liturgic în cultul divin, este prezența Euharistiei ca fiind centrul absolut al fiecărei zile și implicit al fiecărei sărbători creștine. Euharistia concentrează în sine toată puterea de har a lucrărilor Mântuitorului pe pământ și în cer și ea este matricea teologică a eortologiei creștine. Fiecare sărbătoare care accesează un eveniment mântuitor se regăsește plenar în Euharistie care este intrarea în Liturghia veșnică a lui Hristos în sânul de iubire al Treimii. În Liturghie, Nașterea Domnului, Botezul, Întâmpinarea, Schimbarea la Față, Intrarea în Ierusalim, Răstignirea, Moartea, Învierea și Înălțarea lui Hristos, Pogorârea Mângâietorului își descoperă sensul unic și veșnic: acela al îndumnezeirii omului prin smerenia lui Dumnezeu întrupat.

Triodul este o perioadă specială în viața fiecărui an liturgic pentru că actualizează personal starea de jertfă a Bisericii ca Trup al lui Hristos întrupat, răstignit, înviat și înălțat la ceruri. În această perioadă, Biserica conștientizează și asumă fundamentul sacrificial al mântuirii și necesitatea pentru fiecare creștin de a prezentifica interior „starea de jertfă” a lui Hristos ca permanență a istoriei eclesiale până la sfârșitul veacurilor. Sf. Chiril al Alexandriei spune că nu putem intra la Dumnezeu decât „în stare de jertfă”.

⁵ *Ibidem.*

Triodul actualizează proximitatea sacrificială și eshatologică a istoriei și deschide pentru fiecare persoană umană perspectiva unui interior Drum al Crucii – *Via Crucis* prin care se ajunge la Înviere.

Omul este așadar o *via Crucis* pe care Hristos împlinește vocațiile întregii creații prin iubire. În această procesiune pascală și cruciformă, umanitatea întregă, trup și suflet, devine Cruce și Înviere, răstignindu-și răzvrătirea și păcatul, înviind în sine iubirea și lumina originare: „Triodul asociază sufletul și trupul, prin virtuțile morale, prin post și prin slujirea succesiunii lor cotidiene, pentru a converti persoana, pentru a-i dărui ocazia liberă de a contribui la formarea lui Hristos în ea și de a se pregăti de Învierea mistică cu El, anticipând prin aceasta trecerea ascetică de la moarte la viață și de la pătimire la nepătimire”⁶.

Consistența paradoxală a Triodului este aceea că în acest răstimp omul se împărtășește de întreaga durere și suferință asumată de Hristos pe Cruce, dar privește cu speranță spre Înviere ca spre actul inevitabil și prezent deja în inima istoriei, al Învierii din morți a lui Hristos. Creștinul primește moartea lui Hristos prin perspectiva Învierii care deja a avut loc în istorie, este lumina veacurilor și evidența definitivă a ființei umane.

Textele liturgice din Triod exprimă, așadar, răstignirea personală a Bisericii pe Crucea lui Hristos Cel înviat, ieșirea din logica reductiv-consumistă a veacului și intrarea într-o lume iconic eshatologică și sacrificială, în care dăruirea naște avere netrecătoare, lumina se înstăpânește pe întuneric, postul devine subțiere ascetică a ființei pentru a surprinde lumina subtilă a Învierii. El deschide o temporalitate a durerii asumate pascal și înnoitor, în care viața și moartea primesc un sens definitiv hristologic, în care spațiul și materia devin translucide, iar timpul curge altfel, după legile mai presus de fire ale Împărăției. În ea, repetiția liturgică și metaniile se împletesc pentru a integra întreaga ființă unei ordini răstignite a fapturii care așteaptă cu dor Învierea. Rațiunea de a fi a postului este iubirea care se naște din dăruire de sine.

Biserica lui Hristos cultivă interioritatea personală a mântuirii și lumina comunională a Învierii. Expresia acestei uniri dintre interioritate ascetică și comuniune liturgică este prezența în Triod a numeroase tropare și imne în care sufletul omenesc vorbește personal cu

⁶ Gerard, Bonnet, *La mystagogie de temps liturgique dans le Triodion*. Vol. I și II, Ed. Ecole Pratique des Hautes Etudes, Paris, 1978, p. 511.

Dumnezeu, în care își destăinuie durerile și cere vindecare. Pronumele „noi” (ex.: „mântuiește-ne pe noi”) este adeseori înlocuit cu persoana I singular („eu”), pentru a deschide perspectiva iertării personale. În Biserică, lumina lui Hristos luminează tuturor, dar păcatele, durerile și căderile sunt personale, iar răspunderea pentru acestea se asumă în fața lui Hristos prin Taina Spovedaniei, care este destăinuirea interiorității umane intimității lui Dumnezeu Cel iertător și iubitor.

După Sf. Constantin cel Mare, Biserica a știut cu discernământ sfânt să nu se supună niciodată ambițiilor imperiale, sociale ori politice. Atunci când pericolul aservirii Bisericii de către puterea seculară creștinată era mai evident, Biserica se refugia în pustie sau în mănăstiri, întemeind școli ale ascezei și rugăciunii, în care duhul de înstăpânire al lumii nu se putea hrăni. Monahismul eremitic demonstrează această permanență martirică a Bisericii de a viețui în lume, dar de a aparține numai lui Dumnezeu. Părintele Macarios Simonopetrul depistează metodologic doi poli liturgici ai creștinătății răsăritene care s-au dezvoltat ulterior de-a lungul veacurilor: „polul teofanic”, asimilat Bisericilor catedrale, mai cu seamă din Constantinopol, în care cântarea ceremonială și strălucirea ritualului „exprima dimensiunea universală a Învierii lui Hristos”⁷, și „polul ascetic”, prezent mai ales în comunitățile monastice orientale, în care oficiul „asmatic” (cântat) era evitat, accentuându-se dimensiunea penitențială a cultului, prin citiri din Psaltire și Scriptură în general. Aceste două realități erau, de bună seamă, complementare simfonic, polul ascetic primind strălucire în perioadele festale, iar cel teofanic asimilând efortul penitențial auster al pustiei în perioadele de post. În secolele VIII-IX A.D., oficiul penitențial monastic exprimat deplin în Tipicul Sf. Sava cel Sfințit din Țara Sfântă a fuzionat cu oficiul catedral constantinopolitan prin efortul călugărilor studiiți. *Typikon*-ul Sf. Teodor Studitul este, așadar, sinteza liturgică cuprinzătoare a acestor doi poli. Triodul exprimă tocmai această unitate distinctă între monastic și catedral, între austeritate și strălucire liturgică.

Cartea Părintelui Macarios Simonopetrul este o analiză exhaustivă a formării, conținutului și sensurilor Triodului ca tot unitar liturgic. Ne vom limita numai la unele considerații aplicate temei de față: în ce fel textele liturgice ale Triodului lămuresc legătura temporalității cu eternitatea în istoria Bisericii.

⁷ *Ibidem*, p. 18.

Structura liturgică a Triodului nu este doar o înlănțuire de teme teologice, ci are un sens unitar în sine, fiind un urcuș interior al Bisericii spre Învierea lui Hristos. În această înlănțuire de sensuri, temporalitatea Bisericii devine ascetică și mistică. Timpul eclesial este un post al ființei ca experiență a limitării. Fiecare clipă în Biserică este un hotar dintre neființa lipsei de Dumnezeu și ființa prezenței Sale. Limita – experiată de către ființele temporale – este, așadar, icoana antitetice a plenitudinii ontice. Postul este o limitare voluntară de la darurile materiale ale lui Dumnezeu, pentru a subția ființa și a o face sensibilă la evidența spirituală a lumii. În același timp, Biserica, prin postire, învață ontologic lecția raiului, se antrenează pentru eshaton, se hrănește din Dumnezeu prin rugăciune și slujire liturgică, pentru a împrăstia profetic și efectiv, realitatea împărăției, care este ospăț haric din Dumnezeu, Euharistie veșnică.

Postul Păresimilor este și o verticalizare a temporalității umane pentru a o orienta sau îndrepta spre ținta ei firească, eternitatea Împărăției lui Dumnezeu: „La mulțimea faptelor mele celor rele cugețând eu, ticălosul, mă cutremur de înfricoșata zi a Judecării; ci, îndrăznind la mila milostivirii Tale, ca David strig Ție: Miluiește-mă, Dumnezeule după mila Ta, și după îndurarea Ta, și nu uita că eu sunt păcătos și rău.”⁸

Periodizarea săptămânilor Triodului de către Sfinții Părinți este un demers pedagogic și mistic în care Biserica îi inițiază pe credincioși în drumul Crucii spre Înviere. Acesta este și sensul cântărilor de la Utrenie de după Psalmul 50, în care se cere de la Dumnezeu intrarea în Biserica postului interior care este anticameră a cămării de nuntă a Învierii: „Ușile pocăinței deschide-mi mie, Dătătorule de viață. Că mâncă duhul meu la Biserica Ta cea sfântă, purtând locaș (Biserică – ναόν) al trupului cu totul spurcat. Ci ca Un îndurat curățește de mine milostivirea Ta.”⁹

Postul deschide deci timpul ca hotar al veșniciei, prin pocăință, în care omul intră ca într-un foc curățitor și baptismal pentru a primi intrarea în Biserica Mielului lui Dumnezeu. În perspectiva baptismală a pocăinței, Hristos este „Apa nemuririi” ca viață curățitoare a lumii

⁸ *Ibidem*, p. 7.

⁹ *Ibidem*.

2. Duminica Vameșului și a Fariseului

Prima Duminică a Triodului este numită a *Vameșului și a Fariseului* (după pericopa evanghelică care se citește la Sfânta Liturghie din Duminica respectivă). În săptămâna aferentă acestei Duminici, Biserica învață școala smereniei și a pocăinței¹² ca fiind criteriul necesar pentru intrarea în împărăția postului și în Împărăția lui Dumnezeu: „Vameșul, suindu-se la templu cu credință oarecând și rugându-se lui Dumnezeu, s-a îndreptat, căci cu suspinuri a venit și cu lacrimi și cu zdrobire de inimă, toată povara păcatelor a lepădat-o prin ispășire”¹³. Smerenia este asumarea propriei neputințe și umplerea de Hristos, Cel ce Se sălășluiește în cei smeriți. Pocăința este întoarcerea rațiunilor timpului și iertarea care îi urmează este o nouă ordine a lumii interioare în care trecutul este reconsiderat și devine izvor al smereniei pentru viitor.

Smerenia este, așadar, o scară ontologică pe care persoana umană urcă spre Dumnezeu Cel atotputernic: „Prin mijlocirea smereniei, ca de o scară servindu-se, vameșul s-a ridicat la înălțimea cerurilor; în timp ce fariseul, cu putreda ușurime a trufiei înălțându-se, s-a pogorât din cimbru”¹⁴.

Hristos este însă modelul suprem al smereniei lui Dumnezeu Care a devenit om pentru noi: „Să urmărim obiceiurile bune ale lui Iisus Mântuitorul, și smereniei Lui, noi, cei ce dorim a dobândi sălășul bucuriei celei fără de sfârșit, sălășluindu-ne în locul celor vii –”¹⁵ Smerenia este primă îmbrățișarea de către persoana umană a unui areal uman în toată realitatea lui, este asumarea propriei neputințe și încredințarea propriei ființe lui Dumnezeu. Smerenia lui Hristos, Care S-a pogorât din sânul Dumnezeirii până la condiția de rob și până la iad, îmbrățișează întregul univers creat, asumă întreaga umanitate și o dăruiește lui

¹² A se vedea *The Year of the Grace of the Lord*, by a Monk of the Eastern Church, Saint Vladimir Seminary Press, New York, 1980, p. 110.

¹³ *Triodul*, p. 14.

¹⁴ *Ibidem*, p.11.

¹⁵ *Ibidem*, p. 10.

Dumnezeu Tatăl. Triodul numește această săptămână „vestitoare”, pentru că ea este o prolegomena pedagogică a ascezei în care intră întreaga Biserică.

3. Duminica Fiului risipitor

Duminica a doua din Triod este numită a *Fiului risipitor*. În această săptămână, Biserica învață și trăiește drama ontologică a umanității. Ea concentrează întreaga istorie în viața fiului pierdut și regăsit. Dimensiunea mântuitoare a pocăinței este, așadar, condiția esențială pentru intrarea în lumina eshatologică a postului Sfințelor Pătimiri ale Domnului. Troparele acestei săptămâni vorbesc mai ales la persoana I singular, extinzând și actualizând drama fiului pierdut la fiecare persoană umană: „În țară fără de păcat și plină de viață m-am încrezut și, semănând păcatul, cu secera am secerat spicele lenevirii și în loc de snopi, am grămădit stogurile faptelor mele, pe care nu le-am și așternut în aria pocăinței. Dar Te rog pe Tine, Cel înainte de veci, lucrătorul nostru Dumnezeu, vântură pleava lucrărilor mele în vântul milostivirii Tale, și adună grâu iertarea sufletului meu, închizându-mă în jitnița Ta cea cerească, și mă mântuiește”¹⁶. Vântul milostivirii este Duhul Sfânt Care vântură pleava și păstrează sămânța, dăruiește valoarea și îi priveghează creșterea în iubire.

Se poate observa în Evanghelia fiului risipitor și în aceste tropare paradigma *timpului-cădere* în care umanitatea se diminuează prin depărtarea ontologică de Dumnezeu, Izvorul vieții. În căderea progresivă a ființei, omul împrumută monstruos obiceiuri și trăsături animalice, decade din demnitatea sa de împărat al făpturii și devine robul ei. Venerează materia și animalele, patimile și chiar fiziologia trupului. Nevoile sale ireproșabile îi devin pricină de robie, iar patima devine în el o a doua natură, nefirească și conducând spre moarte. Iubește în mod infinit cele finite. Dar în același timp, pilda fiului pierdut demonstrează sămânța cerească a omului care se poate întoarce prin pocăință (μετάνοια) în comuniune cu Dumnezeu. Pocăința fiului risipitor devine o necesitate permanentă a Bisericii și o stare de fapt a fiecărui creștin. Există o cădere în păcat a neamului omenesc, a fiecărei persoane umane, a fiecărei zile, a fiecărei clipe, ca inocență, cădere și încercare de întoarcere. Așa cum pruncul în pântecul mamei sale este mut și orb, iar când se

¹⁶ *Ibidem*, facere a lui Anatolie, p. 16.

Coordonatele spațiale și sociale ale soteriologiei biblice și patristice asimilează lumea cu *οικουμένη*, cu lumea locuită, cultivată și umanizată prin lucrare și mulțumire. Umanitatea este plinirea lumii pentru că ea asumă și transfigurează întreaga creație, purtând-o spre Împărăția lui Dumnezeu: „Al Domnului este pământul și plinirea lui, lumea și toți cei ce locuiesc într-însa” (Psalmul 23, 1). Dimpotrivă, păcatul este risipire, aneantizare, știrbire a ființei și amenințare a morții spirituale. Fiul risipitor, prin pocăință sinceră, reușește să întoarcă succesiunea risipitoare a timpului său. Pocăința este, așadar, o înviere din moartea progresivă a păcatului și o aflare a căilor vieții: „Fiul acesta al nostru mort a fost și a înviat, pierdut era și s-a aflat” (Luca 15, 32).

Sâmbăta următoare, din Săptămâna lăsatului de sec de carne, Biserica face pomenirea tuturor celor din veac adormiți (*Moșii de primăvară*). Prin aceasta, ea arată puterea lui Hristos, Capul ei, asupra vieții și a morții, solidaritatea și legătura de iubire și de înviere dintre cei vii și cei adormiți, conștiința vieții veșnice și rugăciunea reciprocă a celor ce se iubesc de dincoace și de dincolo de mormânt. Prin Învierea lui Hristos, pământul nu este decât o trecere de la moarte la viață, iar iubirea care îi animă pe cei de o parte și de alta arată vocația Bisericii de a uni, în rugăciune, viața și moartea, lumea de aici și cea de dincolo. Întregul univers devine astfel prin rugăciune o Liturghie cosmică în care moartea nu poate separa pe cei ce se iubesc, iar „Lumina lui Hristos luminează tuturor”²⁰, adică în toate ungherele creației, până la iad. Rugăciunile pentru cei adormiți sunt o taină eshatologică prin care harul etern necreat al lui Dumnezeu transcende și transformă hotarele temporale și umple de veșnicie iubitoare toată făptura. *Panibida* este, prin urmare, o pledoarie rugătoare a Bisericii pentru viața veșnică a mădularilor ei unice. Ea cheamă și grăbește plinirea eshatologică a istoriei în veșnicia treimică: „Aștept învierea morților și viața veacului ce va să fie”. Rugăciunea pentru morți este un eveniment euharistic în care cei răposați (re-pausați) sunt încredințați de puterea înviitoare a Trupului și Sângeului lui Hristos cel vărsat pentru viața lumii: „Mântuitorule, Cel ce ai răscumpărat pe oameni cu Sângele Tău și cu moartea Ta din moartea cea amară ne-ai mântuit pe noi și viață veșnică ne-ai dat cu învierea Ta, odihnește, Doamne, pe toți cei adormiți în dreapta credință”²¹. Trupurile creștinilor zac în pământ și sângele lor se risipește

²⁰ *Liturghier*, p. 274.

²¹ *Triod*, p. 25.

umanizându-l, dar sufletele lor viază în lumina Trupului și a Sângelui lui Hristos Cel înviat „în care locuiește trupește trupește toată plinătatea Dumnezeirii” (Coloseni 2, 19). Textele liturgice ale acestei zile conțin, deopotrivă, durerea pentru pîntenul morții, dar și nădejdea odihnei și a învierii universale: „Plâng și mă tânguiesc când gîndesc la moarte și văd în morminte frumusețea noastră cea zidită după chipul lui Dumnezeu zăcînd grozavă, fără slavă și fără chip. O, minune! Ce taină este aceasta, ce s-a făcut cu noi? Cum ne-am dat stricăciunii? Cum ne-am înjugat cu moartea? Cu adevărat, precum este scris, după porunca lui Dumnezeu, Care dă celor adormiți odihnă”²².

În lumina Învierii lui Hristos cea așteptată, moartea este o ieșire din întunericul amăgitor al acestei vieți de neputință și stricăciune, iar viața de dincolo, o împărtășire de lumina Celui înviat din morți: „Cel ce ai dat hotarele vieții noastre, Însuși, pe cei ce au trecut din noaptea vieții acesteia arată-i fii ai zilei celei neînserate, Doamne”²³.

Rugăciunea pentru cei morți este, așadar, o invocație pentru mîntuirea celor ce au trăit pe pămînt. În ea se regăsesc unite diversitatea și unicitatea absolută a vieții și morții fiecărui om și unirea lor în iubirea lui Hristos cea veșnică: „Pe credincioșii pe care i-a acoperit apa, și războiul i-a secerat, și pe care i-a omorât cutremurul, și tâlharii i-au ucis, și pe cei ce i-a ars focul, Milostive, rînduiește-i în partea dreptilor”²⁴ și „Toate datoriile trupului trecîndu-le cu vederea, Mîntuitorul nostru, în orice vîrstă a întregului neam omenesc, pune-i înaintea judecării Tale, răspunzînd neosîndiți Ție, Ziditorule”²⁵. Hristos, trecînd prin toate vîrstele vieții celei firești, umple cu Dumnezeirea Lui timpul și viața tuturor oamenilor, cărora le devine Model și Țintă supremă în veșnicie. Astfel, pruncii Îl au ca paradigmă personală pe Hristos-Pruncul smereniei din Betleem, al înțelepciunii din Templu și al ascultării de fiecare zi. Tinerii Îl urmează pe Hristos tînărul Cel veșnic, prin Care dobîndește tinerețe tot neamul omenesc. Cei în vîrstă Îl urmează pe Hristos Cel ajuns la „starea bărbatului desăvârșit, la măsura harului deplinătății lui Hristos” (Efeseni 4, 13).

²² *Ibidem*, Slava vecerniei, pp. 25-26.

²³ *Ibidem*, p. 28.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*.

„Taina morții” este rânduită de Dumnezeu pentru umanitatea căzută, pentru a umaniza și transfigura pământul²⁶ în unirea cea din nou a învierii universale: „Doamne, Cel ce cu palma Ta toate le-ai deosebit dinainte, pe cei ce s-au destrămat în patru stihii alcătuieste-i și-i înviază la venirea Ta, toate datoriile cele cu știință și cele cu neștiință iertându-le lor”²⁷. Moartea trupului este un eveniment providențial al mutării omului dintru stricăciune întru nestricăciune: „Vedeți, vedeți, că Eu sunt Dumnezeul vostru, Care cu dreaptă judecată am întărit hotarele vieții; Cel ce primesc din stricăciune întru nestricăciune, pe toți cei adormiți întru nădejdea învierii celei veșnice”²⁸. Timpul este, așadar, prilejul continuu al umanității de a sfinți universul prin iubire, „Omul sfințește locul”, și de a-l păstra umanizat în sine în memoria eternă și dăruitoare a Treimii.

Toată această durere a morții celor iubiți și al despărțirii de cele de aici este însă nuanțată și transfigurată de permanenta nădejde a învierii celei veșnice. Hristos, Cel a biruit moartea, este începătura „celor adormiți” (I Corinteni 15, 20) din veac, din care înfloreste și rodește eternitatea celor vremelnici: „Saltă, Iesei, strămoșule, că din rădăcina ta, din curata Fecioară a răsărit *floare de viață*, Hristos Dumnezeu, Cămintul mea”²⁹.

Sinaxarul Sâmbetei lăsatului sec de carne conține unul dintre indiciile teologice ale tradițiilor funerare liturgice în Biserică. Slujba pentru cel adormit urmează o ordine liturgică în care rugăciunile de la trei, nouă, patruzeci de zile, un an etc., au însemnătatea lor antropologică și teologică: „Facem parastas de trei zile pentru că în a treia zi omul își schimbă înfățișarea; praznic de nouă zile, pentru că atunci începe să se descompună trupul, afară de inimă; și parastas de patruzeci de zile pentru că atunci se pierde și inima. Alcătuirea omului se face tot la fel: în a treia zi se formează inima, în a noua zi se fixează în trup, iar în a patruzecia zi se alcătuieste desăvârșit trupul”³⁰.

²⁶ Tristram Engelhardt în lucrarea sa *The Foundations of Christian Bioethics*, Swets & Zeitlinger Publishers, Lisse, 2000, p. 315. vorbește despre drama personală a Noului Adam și a Noii Eva în ceea ce privește libertatea și smerenia.

²⁷ *Triodul*, facere a Sf. Teodor Studitul p. 29.

²⁸ *Ibidem*, facere a Sf. Teodor Studitul, p. 28.

²⁹ *Ibidem*, facere a Sf. Teodor Studitul, p. 31.

³⁰ *Ibidem*, facere a Sf. Teodor Studitul, p. 34.

4. Duminica Înfricoșatei Judecăți

Duminica Înfricoșatei Judecăți (a treia din Triod) este Duminica lăsăturii sec de carne. De acum încolo, Biserica se hrănește, ca într-un rai cuvântător, numai cu cele date de Dumnezeu în paradis lui Adam și Evei. Biserica suprimă astfel, prin post, obiceiul nefiresc al oamenilor de a ucide pentru a trăi. Cauza morții pentru Adam a fost neascultarea și depărtarea de Dumnezeu-Viața unite cu hrănirea din trupurile moarte ale viețuitoarelor din jurul lui. Omul, semănând moartea pentru a trăi, s-a hrănit cu ea și a devenit muritor. Prin ucidere, omul doar își amână propria moarte și foamea lui continuă arată coruptibilitatea sa. Uciderea devine sinucidere spirituală, prin hrănirea din moartea celorlalți.

Postul este tocmai această înălțare a umanității eclesiale din cercul vicios al uciderii pentru a trăi și al hrănirii din moarte. Prin hrana euharistică a roadelor pământului, omul devine „pământ roditor de fapte bune”, rodirea a frumuseții luminoase a plantelor care se hrănesc cu soarele. Așa cum plantele se hrănesc cu lumina fizică fără ca aceasta să se împruțineze ori să se consume, ea fiind atmosfera și ambianța vieții plantelor, tot așa omul este chemat să se hrănească veșnic cu Hristos Lumina lumii și a istoriei, Care Se dăruiește neștirbit și neîmpruținat tuturor celor ce vor să trăiască în veci. Săptămâna brânzei este, așadar, chipul intermediar și pedagogic al prunciei umanității, în care omul consumă laptele pe care Dumnezeu l-a lăsat pentru hrana puilor de animale. Așa cum pruncul primește viața din viața mamei prin laptele matern, omul nedesprins încă de animalitatea căderii sale se hrănește din laptele puilor de animale. Aceasta este o etapă în calea spre hrănirea din lumina vegetală a darului lui Dumnezeu care nu include uciderea și moartea, ci doar substituirea și mutația de finalitate a unor realități de pe pământ.

Duminica Judecății finale, așa cum am arătat, în care se citește Evanghelia de la Matei 25, 31-46, inversează capetele istoriei, privește eshatologic finalitatea universului și deschide Bisericii perspectiva iminentă a parusiei. În lumina Judecății lui Dumnezeu, fiecare lucru și mai ales fiecare persoană își află și își aprofundează sensul cel adevărat. Persoana umană primește pecetea dreptății lui Dumnezeu, Care nu va lăsa nerăsplătită nici o faptă de pe pământ. Prin Judecată, subiectivitatea infinită și iubitoare a persoanei primește răspunsul lui Dumnezeu: omul nu poate fi niciodată redus la un obiect, ci este pentru veșnicie un partener de dialog și de iubire cu

Dumnezeu. Judecata, chiar și în prefigurarea ei liturgică din această Duminică, alină toate durerile cele nevindecate ale lumii și dăruiește sens morții, durerii și suferinței infinite a neamului omenesc. Înrobirea și uciderea (altora sau sinelui), sub toate aspectele ei (ca expresii ale păcatului), sunt puse în balanța înfricoșătoare a dreptății lui Dumnezeu.

Eshatologia duminicii Judecării finale arată sensul veșnic al temporalității ca pregătire pentru viața etenă în Dumnezeu. În perspectiva parusiei, toate faptele, vorbele, gândurile noastre primesc un sens și o efectivitate netrecătoare, fiecare clipă din viață poate decide și poate afirma valoarea infinită a vieții pe care am primit-o în dar. Timpul este προθέσις pentru marele examen al ființei pentru eternitate, iar eternitatea poate fi experiată prin fiecare clipă de pregătire pentru ea. Împărăția lui Dumnezeu este sărbătoare veșnică spre care se îndreaptă toate vocațiile și valorile umane ca daruri ale Celui veșnic, iar timpul este ajunarea, postul dinaintea acestui praznic fără sfârșit. Judecata este hotarul sau intervalul (μετάξύ) dintre ceea ce suntem și ceea ce trebuie să fim sau, mai bine zis, dintre căderea noastră și adevărul nostru sine rânduit pentru iubire veșnică. Timpul Bisericii în lumina Judecării finale este o iminentă a iubirii împărtășite, dar și o așteptare activă a venirii lui Hristos: „Sosita ziua, iată, înaintea ușilor este judecata; suflete, priveghează! Aici, împărații împreună cu domnii, bogații, săracii se vor aduna și își va lua fiecare om după vrednicia faptelor”³¹. Temporalitatea eshatologică este un astăzi al răspunsului divin și ajunul veșniciei. Omul este sărbătoarea eshatologică a lumii și în el se lucrează umanizarea întregului univers pentru veșnicie.

De asemenea, Judecata este împlinirea finală și definitivă a libertății interioare a persoanelor create. Prin ea, cei ce L-au refuzat pe Dumnezeu, moartea și Învierea Lui, vor primi rodul alegerii lor absolute. Prin aceasta, Dumnezeu arată iubirea Sa infinită față de oameni și respectul său infinit față de libertatea lor de a-L primi sau de a-L respinge. Consecințele libertății umane ating și confirmă eternitatea persoanei umane: fie în Împărăția iubirii, fie în străfundurile iadului.

Judecata este împlinirea și descoperirea tuturor tainelor acestei vieți, dezvăluind deopotrivă și măreția Tainelor lui Dumnezeu cele ascunse în El „din timpuri veșnice”: „Cărțile se vor deschide și se vor arăta faptele oamenilor înaintea divanului Tău celui de neîndurat”³².

³¹ *Ibidem*, p. 43.

³² *Ibidem*, p. 39.

Parusia lui Hristos este, deopotrivă, și momentul învierii universale, a tuturor oamenilor care au trăit de la începutul lumii. Acest cutremur de viață arată iubirea infinită a lui Dumnezeu pentru viața fiecărui om și, deopotrivă, demnitatea unică și absolută a persoanei și vieții umane. Nici un om nu poate fi redus la un obiect, înrobitor sau ucis (fie el și spiritual), pentru că în el Hristos este întreg și pentru eternitate.

În evenimentul procesului eshatologic al lumii vor fi judecate nu numai faptele, ci și intențiile, ideile, idealurile, consecințele lucrărilor și faptelor noastre în cei pe care i-am cunoscut. Va fi cântărită nu numai lucrarea, ci și posibilitatea ei neîmplinită din pricina patimilor și morții noastre interioare. Progresia geometrică a efectivității noastre pe pământ va fi cântărită în balanța iubirii drepte a lui Dumnezeu, iar rugăciunea Bisericii pentru noi și a noastră pentru fiecare sau pentru oricine va deschide perspective imense ale legăturilor interumane. Această balanță va întregi valoarea infinită a persoanei umane care nu ține seama de măririle trecătoare ale acestei lumi: „Întru a sa rânduială, sihastrul și arhiereul, bătrânul și tânărul, sluga și stăpânul vor fi cercetați; văduva și fecioara se vor îndrepta; ci vai atunci de toți cei ce nu vor avea viață nevinovată”³³.

Dimensiunea mimetică sau cea ereditară, influența sau vibrația firii noastre într-un sens sau altul vor putea fi descifrate în realizarea lor în oamenii prin care am rămas: *Non omnis moriar*. Fiecare lucrare benefică a noastră în lume, fie că e vorba de nașterea sau creșterea unui om, de sădirea unei case sau a unui copac, de mirarea în fața unei flori, de săparea unei fântâni sau de scrierea unei cărți, va primi eflorescența temporală a consecințelor ei în oameni până la sfârșitul veacului. Dimpotrivă, fiecare persoană pe care am răstăcit-o, ispitit-o sau smintit-o și – implicit și înfricoșător – căderea ei pentru veșnicie va atârna greu în balanța nemuririi noastre spre osândă. Fiecare om care moștenește raiul și datorită mie mă trage după el în rai. Fiecare om care cade în tenebrele iadului și datorită mie antrenează și căderea mea, ca ispititor, despre care Hristos spune: „Și cine va sminti pe unul din aceștia mici, care cred în Mine, mai bine i-ar fi lui dacă și-ar lega de gât o piatră de moară și să fie aruncat în mare” (Marcu 9, 42). Judecata este instanța de adunare a tuturor criteriilor valorice ale lui Dumnezeu. Ea judecă nu numai fapta, ci și nefapta, nelucrarea, timpul pierdut pentru sine

³³ *Ibidem*, p. 43.

sau timpul pe care l-au pierdut alții din cauza ta, timpul pierdut pentru măriri fără de sens, pentru protocol și convenții umane sterile și timpul petrecut în ură și judecarea aproapei.

Judecata finală este hotarul veșnicei despărțiri dintre lumină și întuneric, căderea și îndepărtarea definitivă a umbrei din fața lui Dumnezeu. Transparența celor vii în lumina necreată a lui Dumnezeu va fi deplină, materia va deveni lumină transfigurată, iar libertatea lor nu va mai opaciza sintaxa lumii și a istoriei, ci va fi extensia, rodirea și împlinirea unică a libertății lui Dumnezeu în cei care-L iubesc.

Duminica înfricoșatei Judecăți continuă mistagogic rugăciunea pentru morți din Sâmbăta anterioară ei, arătând finalitatea vieții și morții omenești în iubirea lui Dumnezeu. Postul propriu-zis începe, așadar, cu „extremitatea ultimă a istoriei mântuirii recapitulată și condensată înainte chiar de a intra în Postul Mare, pe parcursul căruia timpul istoriei va fi *răstignit* pentru a fi îndumnezeit”³⁴.

Slava de la Utrenia acestei Duminici conține în sine concentrat mesajul de asceză și milostenie al Bisericii pentru cei ce se ostenesc cu postul: „Să ne curățim mai înainte pe noi, fraților, cu împărăteasa virtuților; că, iată, a venit aducându-ne nouă bogăție nepieritoare. Potolește umflarea poftelor și împacă cu Stăpânul pe cei care au greșit. Pentru aceasta cu veselie să o primim pe dânsa, strigând lui Hristos Dumnezeu: Cel ce ai înviat din morți, păzește-ne pe noi neosândiți, cei ce Te slăvim pe Tine, Cel ce singur ești fără de păcat”³⁵. În aceste cuvinte se arată lumina propedeutică a Judecății ca avertisment pentru păcătoși. Postul este numit, împărăteasa virtuților – ἡ βασίλισσα τῶν ἀρετῶν – arătând puterea sa – premăaascezeideastăpâni pe ste patimi care îl transformă pe om în împărat al propriului sine și al întregului pământ. Odată ce omul, prin înfrânare, rugăciune și iubire, reușește să stăpânească propriul lui cosmos interior, lumea întreagă i se dăruiește în finalitatea ei tainică. Puterea protopărinților noștri înainte de păcat era dată de stăpânirea imperială pe care ei o aveau asupra propriilor lor afecte, iar natura se supunea lor. Omul, de vreme ce este stăpân asupra pro-priului său sine, devine împărat peste pământul exterior lui, așa cum Dumnezeu a rânduit. Acesta este și temeiul încoronării mirilor la Cununie, dar mai ales al cununilor puse

³⁴ Makarios Simonopetrul, *op. cit.*, p. 305. Nichifor Calist precizează că între creația lumii și sfârșitul ei pe care le închipuie în sens invers cele două duminici ale Triodului trebui să existe 7000 de ani sau șapte ere, Cf. A. Luneau, *L'histoire du salut*, Paris 1964, pp. 37-45.

³⁵ *Triod*, p. 45.

de Dumnezeu mucenicilor care au murit pentru Hristos, devenind „împărați” peste pământ și peste propria stricăciune a materiei trupului lor.

5. Duminica Izgonirii lui Adam din rai

Săptămâna Izgonirii lui Adam din rai, numită și a Lăsatului de sec de brânză este hotarul dintre perioada pregătitoare a postului și postul propriu zis. Postul mare este asimilat întregii istorii de după cădere, adică perioadei de penitență și plângere a ui Adam și a urmașilor săi pentru pierderea raiului. Săptămâna mare (cea care urmează acestei Duminici) este o săptămână de ajunare completă, de post aspru, la mănăstiri chiar post negru, cu zile aliturgice în care doar asceza și rugăciunea primează. Întreaga istorie este așadar asimilată unui post de bunătățile cele cerești din pricina căderii, dar prin libertate penitențială, Biserica recuperează întreaga istorie în Postul Mare, începând cu izgonirea lui Adam din rai și sfârșind cu Răstignirea, Moartea și Învierea lui Hristos Dumnezeu. Biserica este „laboratorul învierii”, adică locul unde se restaurează istoria trecută și este redată luminii lui Hristos, în care memoria umanității este vindecată de durere și de moarte prin moartea lui Hristos. Postul este, așadar, un rai interior în care locuiește Dumnezeu Cel simplu și desăvârșit și deopotrivă este transfigurarea umanității și a istoriei în Biserică pregătită de a primi marea Jertfă a umanității asumate de Hristos pe altarul iubirii lui Dumnezeu Tatăl. Creștinii recapitulează (ανακεφαλαιώσις) istoria și o redeschid iubirii de oameni a lui Dumnezeu. Trecutul este vindecat prin asceză și iubire de frați și toate durerile istoriei sunt ispășite prin Crucea și Învierea lui Iisus³⁶.

Momentul de durere inaugurală a umanității (izgonirea lui Adam din rai) este însă numit prin iconomie anticipativ-liturgică, intrare a Bisericii în stadionul postului, prin „propileele înfrânării – τα προπιλαία της εγκρατείας”. Postul este, așadar, casa cea adevărată a neamului omenesc, împlinirea vocației de hrănire din lumina lui Dumnezeu, Biserică a iubirii fraterne și răsăritul lumii în viața cea nemuritoare: „Strălucit-a nouă luminat ca niște zori razele pocăinței, luminând intrările înfrânării”³⁷.

³⁶ Cf. Constantin Andronikof, *Les sens des fêtes, Le cycle pascal*, Lausanne, 1985, pp. 111-112.

³⁷ *Ibidem*, p. 97.

În această actualizare personală a raiului original, Biserica se roagă lui Hristos pentru a fi asimilată fericirii celei dintâi. Însuși raiul este personalizat și devine raiul interior al virtuților ascetice: „Raiule preacinstite, podoaba cea frumoasă, locașul cel de Dumnezeu zidit, veselia cea nesfârșită și desfătarea, mărirea dreptilor, frumusețea profeților și sălășluirea sfinților, cu sunetul frunzelor tale, roagă pe Ziditorul tuturor să-mi deschidă ușile pe care cu neascultare le-am închis; și să mă învrednicesc a mă împărtăși de pomul vieții și al bucuriei, cu care mai înainte întru Tine m-am desfătat”³⁸.

Momentul ieșirii lui Adam din rai a fost un moment de durere a întregii creații, fiind corespondența inaugurală a Zilei Judecării. De fapt, prin Judecata nemitarnică a lui Dumnezeu, Adam a fost izgonit din rai pentru a arăta în chip profetic finalitatea universului și Judecata universală: „Soarele razele și-a ascuns, luna cu stelele în sânge s-au schimbat, munții s-au înfricoșat, dealurile s-au cutremurat, când s-a închis raiul, ieșind Adam, cu mâinile bătându-și fața și zicând: Milostive, miluiește-mă pe mine, cel ce am greșit”³⁹. Este fascinantă corespondența semantică a judecării finale (Matei 25) cu momentul Crucii lui Hristos și cu izgonirea originală, dar și solidaritatea creației cu umanitatea căzută din raiul libertății și al bucuriei netrecătoare. Mai mult decât atât, nu numai pământul plânge pentru eșecul libertății umane, ci și paradisul, al cărui frunze se prefac în lacrimi de durere: „Livadă fericită, pomi sădiți de Dumnezeu, frumuseți ale raiului, acum vărsați lacrimi din frunze ca din niște ochi, pentru mine, cel golit și înstrăinat de slava lui Dumnezeu –”⁴⁰.

Vocația antropologică a raiului și structura paradisiacă a omului de grădină interioară a virtuților și rai însuflețit este fundamentul mistic al unirii omului cu Dumnezeu.

³⁸ *Ibidem*, p. 100.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 103.

În troparele acestei săptămâni, fiecare creștin este asimilat întregii istorii a mântuirii și mai ales căderii, care s-a transmis prin păcat personal fiecărui om: „Mâna cu îndrăzneală întinzându-mi, am gustat din pomul cunoștinței din care mi-a poruncit Dumnezeu să nu gust nicidecum și din dumnezeiasca mărime am fost lepădat cu amar”⁴¹.

Tragedia umanității și a istoriei din cauza păcatului este însă vindecată prin Întruparea lui Hristos. Timpul căderii este prin Hristos raportat la eternitatea iubitoare a lui Dumnezeu care umple de sens veșnic viața omenească: „Cel ce stăpânești toate veacurile, Doamne, Cel ce m-ai zidit pe mine cu voia Ta, nu mă trece cu vederea, Dumnezeu, pe mine, cel pizmuit de vicleanul balaur oarecând și care Te-am mâniat, Mântuitorule, ci iarăși mă cheamă”⁴². Căderea în păcat este o rănire a sufletului de către cel viclean din raiul desfătărilor: „Rănit-a șarpele cel preaviclean tot sufletul meu, cu pizmă, și m-a izgonit din desfătarea raiului; ci, o, Îndurate Mântuitorule, nu mă trece cu vederea”⁴³.

Postul începe așadar cu momentul înfricoșător al depărțării de viață prin izgonirea din rai și se sfârșește cu intrarea în raiul Crucii și Învierii lui Hristos prin jertfa Sângelui Mielului Celui veșnic pe altarul iubirii Tatălui: „Îndrăznesc spre mulțimea milei Tale, Hristoase Mântuitorule, și spre sângele dumnezeieștii coastei Tale, prin care ai sfințit firea omenească, și celor ce slujesc Ție, Bunule, le-ai deschis ușile raiului, pe care mai înainte le-ai încuiat Adam”⁴⁴.

Slava Utreniei Duminicii lăsatului de sec de brânză concentrează în sine sensul mistagogic al postului pentru primirea Legii lui Dumnezeu. Dacă Moise și Ilie au postit patruzeci de zile pentru a primi și a privi pe Dumnezeu, Biserica Trupul lui Hristos postește patruzeci de zile pentru a intra în realitatea Învierii lui Hristos, pentru a deveni Hristos în extensia sa personală și comunitară: Biserica: „Sosit-a vremea, începutul luptelor celor duhovnicești, biruința cea împotriva demonilor, înfrânarea cea întrarmată, podoaba îngerilor, îndrăznirea cea către Dumnezeu. Că prin aceasta Moise s-a făcut vorbitor cu Ziditorul, și nevăzut a primit glas în urechile lui. Doamne, prin aceasta învrednicește-ne și pe noi să ne închinăm patimilor Tale

⁴¹ *Ibidem*, p. 102.

⁴² *Ibidem*, p. 106.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 108.

6. Duminica Ortodoxiei

Duminica întâia a Postului, numită și a *Ortodoxiei*, face pomenire de „dreapta credință”⁴⁹ a Bisericii lui Hristos. În ea credința și venerarea sfințelor icoane a rămas biruitoare în fața iconoclastismului raționalist și iudeofil. Sinaxarul acestei duminici istorisește pe larg viața împăraților iconoclaști Leon Isaurul, Constantin Copronimul, Leon Armeanul și Teofil, care au prigonit Biserica lui Dumnezeu din pricina teologiei ei iconodule. Duminica Orodoxiei nu amintește de o pericopă a Evangheliei, ci de un eveniment istoric prin care Împărăteasa Teodora, împreună cu Sf. Patriarh Metodie, a reinstituat cultul sfințelor icoane.

Această duminică arată că sensul fundamental al mântuirii este taina Întrupării în care Dumnezeu s-a unit pentru veșnicie cu umanitatea. Icoana este centru de har „închipuirea trupului Tău înălțându-o, cu dragoste o sărutăm, arătând taina cea mare a iconomiei Tale”⁵⁰ prin care realitățile cele nevăzute ale Împărăției lui Dumnezeu se unesc în chip de negrăit cu materia consacrată prin rugăciune. Timpul materiei se unește, așadar, cu eternitatea lui Dumnezeu, iar icoana este sărbătoarea și accesibilitatea acestei uniri. Icoana este o taină prin care cerul se pogoară pe pământ, pentru ca omul să se ridice la Dumnezeu. Slava omenească nu rămâne opacă a limitele materiei, ci se ridică, prin har, la prototipul icoanei, reprezentând și actualizând taina iconomiei dumnezeiești și aprofundând unirea lui Dumnezeu cu oamenii: „Cinstea și închinarea icoanei, cu adevărat aducând-o la acela al cui este chipul. O cinștim urmând învățăturile grăitorilor de Dumnezeu și lui Hristos cu credință strigăm: Binecuvântați toate lucrurile Domnului pe Domnul”⁵¹.

Prin icoane, Biserica se umple de harul cel necreat și veșnic al iubirii lui Dumnezeu care luminează spre nemurire toată făptura: „Cu razele luminii celei înțeleghătoare strălucită fiind casa ta cea dumnezeiască, umbrește acum pe toți cu norul Duhului și sfințește pe cei credincioși”⁵². Icoana mărtuirsește nu numai că omul este chipul lui Dumnezeu *μορφή του Θεού*, ci și că fața omenească este, din momentul Întrupării Fiului lui Dumnezeu, intrarea în taina frumuseții dumnezeiești a omului îndumnezeit după chipul lui Hristos,

⁴⁹ *Ibidem*, p. 204.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 214.

⁵¹ *Ibidem*, p. 213.

⁵² *Ibidem*.

Cel ce a șters toată lacrima de pe toată fața și Care a devenit fața fiecăruia dintre noi: „Ca firea mea a devenit ca să-L pot înțelege, și fața mea a luat, ca să nu îmi mai întorc fața de la El”⁵³.

Interdependența teologică dintre taina Întrupării și dogma cinstirii sfințelor icoane este, de fapt, temeiul depeți slăviri a Bisericii și fundamentul teologiei estetice creștine, în care frumusețea lui Dumnezeu este izvor de inspirație pentru întreaga cultură a umanității; Cuvântul Tatălui Ce necuprins Ce denescris (Κελευσεν ο πατρις ο υιος ο πατρις ο υιος), din tine, Născătoare de Dumnezeu, S-a cuprins (S-a scris – ο υιος ο υιος), întrupându-Se; și chipul ce înținată chipul ce dintâi întorcându-l, cu dumnezeiască podoabă (frumusețe) l-a amestecat. Deci, mărturisind mântuirea, îl închipuim cu fapta și cu cuvântul”⁵⁴.

Frumusețea este deci expresia iubirii, împărtășite deopotrivă vizual și spiritual, între lumea aceasta și cea mai presus de ceruri: „Din firea Ta cea dumnezeiască nefiind cuprins, Stăpâne, mai pe urmă întrupându-Te, ai binevoit a Te cuprinde. Căci cu luarea trupului, ai luat și toate însușirile lui. Pentru aceasta înscriind chipul asemănării Tale, cu cuviință îl sărutăm, spre dragostea Ta înălțându-ne; și dintr-însul luăm harul tămăduirilor, urmând dumnezeieștilor așezăminte ale Apostolilor”⁵⁵. Omul în Biserică este înflorirea frumuseții lui Dumnezeu în creație, iar aspirația sa către frumusețe netrecătoare este lumina iubirii pe care Dumnezeu a sădit-o în el ca sămânță a nemuririi: „Înnoiește-ne nouă frumusețea cea dintâi, Preacurată Maica lui Dumnezeu; și casa ta aceasta sfințește-o cu harul Tău”⁵⁶. Omul este Biserica frumuseții lui Dumnezeu în care se celebrează liturgia unirii Lui cu creația. Mistica iudaică era deja impregnată de ideea teologică a armoniei creației ca icoană a frumuseții Creatorului⁵⁷. Astfel, în Înțelepciunea lui Solomon 13, 3, Dumnezeu este numit „Începătorul (izvorul) frumuseții – τοῦ κάλλους γενεσιάρχης”, din care izvorăște toată armonia și frumusețea lumii.

Un alt aspect teologic al Duminicii Ortodoxiei este acela că Biserica privește toată istoria ei ca fiind istoria lui Hristos pe pământ, extins prin Duhul Sfânt în oameni. Legătura dintre Hristos și Biserică este veșnică „Biserica moare fără Hristos și Hristos moare fără Biserică”

⁵³ Odele lui Solomon 7, 6, p. 169.

⁵⁴ *Triodul*, Condacul Duminicii Ortodoxiei, p. 210.

⁵⁵ *Ibidem*, pp. 205-206.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 209.

⁵⁷ Bernard Dupuy, *Temps et eschatologie dans le judaïsme*, în *Temps et eschatologie...*, pp. 39-53.

(după expresia Sf. Ioan Gur de Aur), iar lupta Bisericii cu ereziile născute din orgoliul omenesc și ispită demonică este lupta lui Hristos, extensia morții Sale pe Cruce și împărțirea Învierii din morți: „Jertfi-voi Ție cu glas de laudă, Doamne, strigă către Tine Biserica, de sângele demonilor curățindu-se, cu Sângele cel curs prin milostivirea Ta...”⁵⁸

Taina cuprinsă în icoană este și taina temporalității îndumnezeite în Hristos și accesibile făpturii prin Sfintele Taine ale sfințirii. În icoană, istoria devine convergentă eternității, trecutul și prezentul se îmbrățișează în viitorul iubirii eterne a lui Dumnezeu, iar soboarele umanității se unesc în raiul Liturghiei lui Hristos: „Această taină economică a lui Dumnezeu fiind suflată de demul proorociei, lobând în strălucirea ei, mai înainte au vestit-o pentru noi, cei ce am ajuns la sfârșitul veacurilor”⁵⁹.

Sărutarea icoanelor este – prin Duhul Sfânt – metafora unirii omului cu Dumnezeu în Trupul strălucitor – accesibil străvederii credinței – al lui Hristos, Dumnezeul-Om. Ea cuprinde întregul organism al Bisericii și întreaga ființă a omului: „Legile părintești ale Bisericii păzindu-le, zugrăvim icoanele lui Hristos și ale sfinților Lui și sărutăm cu gură inimă scurerea...”⁶⁰ Sărutul este semn al iubirii care integrează în sine alteritatea personală fără a o dizolva, ci păstrându-i identitatea unică în iubire. Prin sărutare, omul face instinctiv gestul prin care integrează în sine lumea, opus gestului de oprobriu și dispreț de a scuipa, care este un păcat.

Luminânda Învierii din Duminica Ortodoxiei cuprinde în sine sinteza teologică a eclesiologiei creștine: unirea săvârșită de către Hristos a minții și glăsurii⁶¹, adică a dimensiunilor spirituale și materiale ale umanității eclesiale în același Hristos, Capul Bisericii și Ținta ei deplină în eternitate: „Și cine va putea să spună puterile Tale Mântuitorule, Cel ce ai unit înțelegerea și împreună-glăsuirea noastră în Biserica...”⁶²

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ *Ibidem*, Icos la Duminica Ortodoxiei, p. 210.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 212.

⁶¹ Pr. Prof. Dr. Boris Bobrinskoy, *op. cit.*, 138.

⁶² *Ibidem*, p. 214.

7. Duminica Sfântului Grigorie Palama

Duminica a doua din Postul Mare este numită a *Sfântului Grigorie Palamas* († 1362), teologul luminii celei necreate a lui Dumnezeu⁶³. Prin aceasta, Biserica mărturisește legătura intimă dintre taina vieții și taina luminii dumnezeiești. Lumina veșnică a harului divin este temelia creației, iar lumina creată în prima zi a lumii este substratul universului, virtualitatea diversității ei infinite în om, care este unitatea spiritualului cu materia.

Sensul morții și al Învierii lui Hristos, și, implicit, sensul vieții și nemuririi noastre este taina luminii interioare a umanității care izvorăște din unirea ei cu Dumnezeu. De fapt, sensul oricării morți rezidă în moartea Fiului lui Dumnezeu pentru noi⁶⁴. Finalitatea universului este, așadar, odihna lui în lumina cea necreată a Treimii. Postul este deci o luminare interioară a ființei cu luminile cerești ale înfrânării, iubirii jertfelnice, rugăciunii și iertării, prin care omul se apropie de Altarul Crucii lui Hristos pentru a se împărtăși de viața veșnică.

Sfântul Grigorie este numit „luminătorul drepte credințe”, „sprinjinul Bisericii”, „apărătorul cel nebiruit al teologilor”⁶⁵ pentru teologia sa profundă și clară, prin care dogma luminii celei necreate, permanență a învățaturii și trăirii Bisericii lui Hristos, a fost explicată și fundamentată teologic și canonic.

Morfologia pocăinței este inalienabilă de teologia luminii eterne a lui Dumnezeu, care umple de viață inimile celor care se roagă. Efectivitatea pnevmatologică a Bisericii și rodirea harului în sfinți sunt firescul dumnezeiesc al Trupului lui Hristos-Biserica întoarsă prin pocăință de la timpul căderii la timpul lucrărilor lui Hristos prin oameni în lume. Pocăința este o necesitate permanentă a Bisericii și a fiecărui membru al ei, fără deosebire, fiind de fapt intrarea în dimensiunea teologică a Crucii și a Învierii lui Hristos.

Textele liturgice ale săptămânii conțin amestecarea dintre această teologie a smereniei răstignite și lauda adusă Sfântului Grigorie, „minunea Tesaliei”⁶⁶.

Astfel, păcatul ca înstrăinare și fugă de viață este evitat prin funia (legătura) dragostei dumnezeiești pe care o primim prin rugăciunile

⁶³ Sărbătorirea Sf. Ierarh Grigorie Palamas a fost hotărâtă de „Preasfințitul Filotei”, *Ibidem*, p. 212.

⁶⁴ Engelhardt, Tristram, *op. cit.*, pp. 311-312.

⁶⁵ *Triodul*, p. 258.

⁶⁶ *Ibidem*.

Maicii Domnului: „În cunoștința minții și cu voință, am iubit cu râvnă viața cea de rușine și de risipă; dar cu dumnezeiasca dragoste leagă-mă, Fecioară, mireasă a lui Dumnezeu, prin dumnezeiască rugăciunea ta”⁶⁷.

Sfântul Grigorie este numit „Dumnezeiască liră a Duhului – trambita care luminează mințile lui Dumnezeu, pe marele ierarh al Tesalonicului, limba cea de Dumnezeu-cuvântătoare, cântărilor și cântărilor”, arătând că sfinții sunt lire ale Duhului Sfânt.

8. Duminica Sfintei Cruci

Duminica a treia a Postului Mare este numită a *Sfintei Cruci* sau „închinarea cinstitei și de viață făcătoarei Cruci”⁶⁹. Cinstitul Lemn pe care a fost răstignit Hristos, Împăratul veacurilor, este așezat în inima postului pentru a arăta că această perioadă de în-frânare este o răstignire interioară a Bisericii⁷⁰, pentru a primi slava și lumina Învierii.

Crucea este un catarg în mijlocul Bisericii – corabia care ne poartă spre limanul Împărăției lui Dumnezeu, iar sărbătoarea Crucii este un praznic ceresc în care îngerii împreună cu oamenii înconjoară duhovnicește Lemnul cel sfânt pe care s-a răstignit Hristos: „Acum oștile cerești însoțesc Lemnul cel cinstit, cu bună cucernicie înconjurându-l și cheamă pe toți credincioșii la închinare... Bucură-te cinstita Cruce înțărarea lumii...”⁷¹.

Crucea este ținta și lumina postirii Bisericii, frumusețea jertfelnică a lui Dumnezeu și slava tainică a Învierii: „Strălucește, Cruce a Domnului, luminatele fulgere ale harului tău în inimile celor ce te cinstesc și cu dragoste dumnezeiască te primesc, ceea ce ești de lume dorită. Prin care a trecut mahnirea lacrimilor, din cursele morții ne-am izbăvit, și la veselie cea neîncetată ne-am mutat. Arată bunăcuviința frumuseții tale...”

⁶⁷ *Ibidem*, p. 260.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 262.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 310.

⁷⁰ „Pentru că în timpul Postului celui de patruzeci de zile ne răstignim și noi oarecum, morți fiind față de patimi, cu simțurile adormite și potolite din pricina amarăciunii postului, ni se pune înaintea cinstitei și de viață făcătoare Cruce”, în Sinaxarul Duminicii Crucii, *Ibidem*, p. 317.

⁷¹ *Ibidem*, p. 310.

ροιανδρῶν ἡμετέρων ἵνα ἡμεῖς ἵκεν ἡμῶν πρὸς τὸν Θεόν, ἵνα ἡμεῖς ἵκεν ἡμῶν πρὸς τὸν Θεόν.

 robilor tăi, celor ce cer cu credință ocrotirea ta cea bogată și mila ta cea mare⁷². Biserica Ortodoxă nu desparte pe Hristos de Crucea Sa, devenită prin Înviere altar de jertfă veșnică, și nici nu desparte, raționalist, Crucea de Hristos Cel răstignit pe ea. În lumina Învierii, slava Crucii inundă umanitatea și universul, de aceea, Biserica se adresează ei ca unei persoane. De fapt, nu este un antropomorfism ori personalizare a unui obiect, ci Biserica se roagă, știind că, pentru veșnicie, Crucea este Hristos Cel răstignit. Acesta este și temeiul expresiilor de genul: „Bucură-te, Cruce, păzitoare a creștinilor” (*Acatistul Sfintei Cruci*). Sf. Apostol Pavel, amintind galatenilor mirungerea lor în chipul Crucii și constituția cruciformă a ființei umane spune: „O, galateni fără de minte, cine v-a ademenit pe voi, să nu vă încredeți adevărului, pe voi, în ochii cărora a fost zugrăvit – προεγραφή – Iisus Hristos Cel răstignit - εσταυρωμένος” (Galateni 3, 1).

Crucea cuprinde, într-adevăr, esența teologică a persoanei umane în unirea ei cu Dumnezeu. Ea este verticalitate smerită, orizontalitate extinsă, spațiu cruciform răstignit pe temporalitatea creată, centru al universului prin Jertfa pe ea a Logosului, intersecția dintre moarte și viață, unirea dintre timp și eternitate, durere mântuitoare, slavă tainică, „purtătoare de viață - ροιανδρῶν ἡμετέρων”.

Biserica lui Hristos este Crucea iubirii Sale răstignite, extinsă peste spațiu și peste veacuri, în așteptarea învierii universale. Ea este cumințirea și înfrumusețarea Bisericii. ροιανδρῶν ἡμετέρων πρὸς τὸν Θεόν, „pomul este căciuni carnea-ai în florile desfătare și slava celei și de ροιανδρῶν ἡμετέρων ἵνα ἡμεῖς ἵκεν ἡμῶν πρὸς τὸν Θεόν”⁷³.

Sângele cel vărsat de Hristos pe Cruce este asemuit cu vopseaua (cerneala) cu care Dumnezeu a semnat și pecetluit nemurirea omului: „Hristoase, Dumnezeul nostru, Cel ce ai primit răstignire de bunăvoie, spre învierea cea de obște a neamului omenesc, și prin trestia Crucii sângerându-Ți degetele cu vopsele roșii, Te-ai milostivit a iscăli pentru noi, ca un împărat, cele ce sunt de iertare”⁷⁴.

Dimensiunea pascală a Duminicii și prăznuirea Crucii se întregesc astfel într-o iconomie teologică unică în care suferința neamului omenesc se unește cu nădejdea sigură a Învierii lui Hristos, „începătura – απαρχή – învierii celor adormiți” (I Corinteni 15, 20).

⁷² *Ibidem*, p. 312.

⁷³ *Ibidem*, p. 312.

⁷⁴ *Ibidem*, Slava la Vecernie, Duminica Crucii, p. 312.

Credinciosul în Biserică devine punctul în care se întâlnesc toate rațiunile făpturii, iar istoria lui personală este, de fapt, istoria umanității întregi. De la Adam până la Hristos, Cel ce va să vină întru slavă, adică de la începuturi până la sfârșit, omul rugător primește lecția de viață de la fiecare persoană istorică semnificantă în neamul omenesc. Căderea lui Adam și a Evei, jertfa lui Abel, uciderea lui Cain etc. devin proprii fiecărui om în care se întrupează în mod unic tot destinul umanității.

Această împrumutare mistică rezultă deopotrivă din com-pătimitărea și coresponsabilitatea fiecărui om de faptele neamului său, dar și din conștiința faptului că Hristos a asumat pe Cruce toată durerea și bucuria lumii și le-a transfigurat în lumini de înviere.

Creștinul rugător simte ca ale sale toate durerile și căderile lumii tocmai în temeiul apartenenței sale ontologice la Trupul eclesial, răstignit și înviat al lui Hristos. De altfel, porunca simțirii omenești și a iubirii de frați înseamnă bucuria cu cei ce se bucură și plângerea cu cei întristați: „Bucurați-vă cu cei ce se bucură și plângeți cu cei ce plâng” (Romani 12, 15). Dimpotrivă, clădirea progresivă a iadului în inimile celor răi înseamnă întristare pentru bucuria apropiatului și bucurie pentru durerile lui.

Biserica este tocmai organismul eclesial al lui Hristos care simte ca ale sale toate durerile și bucuriile lumii: „Bucurie se face în cer pentru un păcătos care se pocăiește” (Luca 15, 10). Crucea și Învierea se extind în viața și sufletele credincioșilor, astfel că fiecare creștin este un *alter Christus* răstignit pe altarul iubirii lui Hristos și înviat de harul baptismal al Duhului Sfânt.

Canonul cel Mare al Sfântului Andrei este, de asemenea, un prilej liturgic de introspecție și judecată de sine (κρίσις), adică o privire critică și integrală asupra resorturilor noastre sufletești, asupra trecutului, prezentului și viitorului nostru personal, asupra timpului pierdut în păcate, asupra raportului dintre vocație (dar) și realitate (faptele noastre). El este un prilej de întristare adâncă pentru toate eșecurile și căderile noastre.

11. Duminica Sfintei Maria Egipteanca

Duminica a cincea a Postului este numită *a Sfintei Maria Egipteanca*, pe care Biserica o pune înaintea credincioșilor în asfințitul perioadei de post, pentru a arăta puterea și flexibilitatea harică a persoanei umane de a se schimba interior. Omul este o ființă energetică

pentru trăiește prin har și pentru har, iar lumina secundă pe care o revarsă în lume este reflectarea luminii necreate pe care Dumnezeu o revarsă asupra lui, care este zidit „după chipul lui Dumnezeu”. Astfel, omul este chemat să devină transparent luminii veșnice: „Iar sfinții vor străluci ca soarele în împărăția Tatălui lor” (Matei 14, 43). Modelul spiritual al Sfintei Maria Egipteanca exprimă extensia maximă a axiologiei personale umane. Astfel, din cea mai întunecată robie a patimii desfrânării, Maria ajunge la înălțimile luminoase ale iubirii treimice. Trupul ei devine, prin post și rugăciune, o transparență a Duhului Sfânt, o prezență luminoasă a bucuriei lui Hristos și un semn al învierii și eternității în timp. Timpul pierdut în patimi se restaurează prin pocăință în eternitate anticipată. Pocăința este întoarcerea timpului spre rațiunile sale dumnezeiești: „rațiunile timpului stăruiesc în Dumnezeu”⁸².

Viața sfintei Maria este o paradigmă a căderii fără limită a ființei umane în animalitate și în absurd, dar și o icoană a ridicării din acestea spre slava iubirii feciorelnice a lui Dumnezeu. În om, rațiunea cea firească a procreării poate deveni visceralitate pătimasă sau poate deveni mulțumire și fidelitate înnoitoare.

Istoria acestei femei este o teologie a vederii. Dacă privirea ei prin păcat devenise intrare a plăcerilor pătimase, făcând-o opacă luminii spirituale a iubirii, prin post și rugăciune, Maria primește străvederea celor nevăzute și se hrănește cu harul divin: „Te oprea cu vederea celor cinstite înținăciunea cea mai dinainte, ce se trăgea din pângăririi; dar simțirea ta și cugetul celor ce s-au făcut de tine, maică de Dumnezeu înțelepțită, s-a făcut ție întoarcere spre cele mai bune. Că privind spre icoana binecuvântatei fiice a lui Dumnezeu, și căindu-te de toate păcatele de mai înainte, prealăudată, cu îndrăzneală mare te-ai închinat cinstului lemn”⁸³. Maria a asumat prin rugăciune puterea iubirii răstignite, iar Crucea lui Hristos la care s-a închinat a devenit puterea ei de răstignire interioară, în final ea însăși devenind Cruce a iubirii lui Hristos: „Puterea Crucii Tale, Hristoase, a făcut minune; că și aceea care mai înainte era desfrănată, s-a nevoit cu nevoiță pustnicească”⁸⁴ și „Toate săltările trupului înfrânându-ți cu ostenelele sihăstrești, ți-ai arătat vitează înțelepciunea

⁸² Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua* 46, în P.S.B. 80, E.I.B.M.B.O.R., București, 1983, p. 161.

⁸³ Triod, p. 464.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 465.

sufletului tău, că poftind să vezi Crucea Domnului, te-ai răstignit singură pe tine lumii, tu cea vrednică de cântare”⁸⁵.

Puterea Crucii lui Hristos în viața celor ce Îl iubesc și se răstignesc lumii pentru Dumnezeu, este respirația lor spirituală, iar viața lor devine icoană a vieții lui Hristos în lume. Acesta este sensul adormirii Sfintei Maria în taina pustiei, după rânduiala lui Dumnezeu în noaptea în care Însuși Hristos Mântuitorul lumii a pățimit pentru ea: „Îngroapă, Părinte Zosima, în acest loc trupul smeritei Maria. Dă țărânei țărâna. Roagă-te mereu către Domnul pentru mine. M-am săvârșit în luna lui Farmuti, după numărătoarea egiptenilor, iar după romani aprilie, chiar în noaptea Patimii celei mântuitoare, după împărțășirea Cinei celei de Taină și dumnezeiești”⁸⁶.

Trupul ei, care devenise obiect neînsuflețit al plăcerii carnale, s-a transfigurat prin suferință și a devenit Biserică euharistică a Mielului lui Dumnezeu. Sfânta a compensat luxuria pătimașă a trupului ei cu pustia aspră a Iordanului, iar trupul ei spiritualizat prin postire a așteptat ca un Templu curățit intrarea smerită a lui Hristos, prin Sfânta Împărțășanie pe care Fericitul Zosima i-a dăruit-o. Desfrânata a devenit prin smerenie, rugăciune întrupată, iar trupul ei a biruit hotarele firii, devenind imponderabil gravitației patimilor, așa cum Hristos, fără de păcat fiind, a pășit peste apele pline de furtuna răzvrătirii naturii îmotriva omului. După cum păcatul omului pustiește natura, o dezbracă de frumusețea ei și o ucide, tot așa sfințenia umană înfloreste universul cu sens veșnic și preface pământul în rai înmiresmat de bucurie și frumusețe: „Cu curgerile lacrimilor tale ai adăpat toată pustia, și ne-ai odrăslit nouă roade de pocăință”⁸⁷. Sfințenia feciorește firea și o înnoiește născând-o din nou în Dumnezeu.

O amănunt din viața Sfintei Maria este în măsură se contribuie la teologia timpului pe care o studiem. În istorisirea vieții ei pe care o face Părintelui Zosima, sfânta femeie povestește cum timp de patruzeci și șapte de ani s-a nevoit în pustie, hrănindu-se cu iubirea lui Dumnezeu care sălășluia în sufletul ei. Dar imediat după ce a părăsit calea pierzării, sfânta afirmă că șaptesprezece ani a fost muncită de gândurile desfrânării și ale necurățiilor pe care le săvârșea: „Crede-mă, Părinte, i-a zis ea, că am petrecut șaptesprezece

⁸⁵ *Ibidem*, p. 467.

⁸⁶ Viața Sfintei Maria Egipteanca, *ibidem*, p. 753.

⁸⁷ *Ibidem*, p. 465.

ani în acest pustiu, luptându-mă cu poftele mele nebunești, ca și cu niște fiare sărbaticе. Când încercam să gust din hrană, doream cărnurile și peștii pe care îi are Egiptul. Doream băutura de vin, atât de plăcută mie, căci am băut mult vin pe când eram în lume. Aici însă nici apă nu aveam să gust. Ardeam de sete în chip groznic, dar de nevoie sufeream. Intra însă în sufletul meu și pofta necugetată a cântecelor desfrânate, tulburându-mă chinuitor să cânt cântecele drăcești pe care le-am învățat. (...) Dar cum îți voi povesti, Părinte, gândurile care mă mânau iarăși la desfrânare. Foc se aprindea înăuntrul nefericitei mele inimi. Toată mă ardea și mă ațâța spre pofta împreunării⁸⁸. Vedem de aici că memoria se impregnează cu cele pe care le primește, fie ele bune sau rele. Obiceiul faptelor bune devine o a doua natură în omul credincios. Dimpotrivă, patimile cele rele, săvârșite stăruitor, se înrădăcinează în inima și în memoria omului, și devin pricini de desfrânare și alte necurății. Timpul pierdut în patimi este, așadar, prihănit și al clipelor din viitor, este chemarea perpetuă spre păcat săpată nevăzut în inima omului și slăbiciunea cea atotputernică de a repeta păcatul. Libertatea umană piere în seceta păcatului, iar voia cea rea, care se supune instinctualității păcătoase, devine o a doua natură. Timpul este solidar cu sine însuși, iar întoarcerea din moartea spirituală se săvârșește în timp, progresiv și înlăturând mereu pricinile de păcat prin post, rugăciune și lacrimi. Gândul cel mai intim al omului poate fi intrarea cea largă a păcatului și a căderii. De aceea, la întrebarea: *de cât timp are omul nevoie pentru a se mântui?*, Biserica răspunde: toată viața.

Biserica unește în chip mistagocic această sărbătoare a Sfintei Maria din Egipt cu Evanghelia anunțării de către Hristos a patimilor Sale mântuitoare.

12. Sâmbăta lui Lazăr

Ultima zi a Postului Mare și începutul Săptămânii Patimilor Domnului este Sâmbăta numită a „învierii lui Lazăr” după Evanghelia ioaneică de la Sfânta Liturghie. Postul este, așadar, o icoană anti-nomică a vieții și a morții, începând cu Judecata universală și sfârșind cu minunea învierii lui Lazăr ca profeție a învierii finale.

În săptămâna care începe, toate evenimentele mântuitoare integrează Biserica-Trupul lui Hristos în viața nemuritoare a lui Hristos Cel răstignit și înviat pentru noi.

⁸⁸ *Ibidem*, pp. 749-750.

Semnificația învierii lui Lazăr este multiplă pentru conturarea unei teologii a temporalității liturgice în Biserică. Minunea întoarcerii din morți prin cuvânt este arvuna și anticiparea în iubire a vocației întregii umanități⁸⁹. Apropierea temporală a morții și Învierii lui Hristos sădește în istorie semințele învierii omului din moartea păcatului: „Doamne, glasul Tău a stricat împărățiile iadului și cuvântul puterii Tale a ridicat din mormânt pe cel mort de patru zile; și s-a făcut Lazăr început al mântuitoarei învieri celei de a doua”⁹⁰. Iubirea este anticipație a vieții împărătașite și putere născătoare de viață. Durerea Fiului lui Dumnezeu pentru moartea fără de sens a fiecărui om s-a exprimat plenar și prothetic în minunea învierii lui Lazăr.

În istoria morții și învierii lui Lazăr, toată istoria se concentrează mistic și eshatologic: boala umanității din pricina păcatului, moartea ei iminentă, durerea lui Dumnezeu pentru aceasta, plângerea de la ușa mormântului, chemarea din morți și învierea cea veșnică. Cele trei învieri pe care Mântuitorul le-a săvârșit pentru alții pot contura semnificația chemării din morți: dacă fiica lui Iair era moartă de câteva momente, de puțin timp, dacă fiul văduvei din Nain era mort de câteva ceasuri, atunci Lazăr era mort de patru zile, iar trupul său, în arșița Betaniei, începuse să se prefacă în țărână, stricându-se și risipindu-se. Dar minunea ne arată că Dumnezeu poate dărui mireasma vieții Sale chiar și trupurilor pline de duhoarea stricăciunii: „Doamne, miroase greu, că este mort de patru zile” (Ioan 11, 39) și poate întoarce moartea în înviere: „Venind la mormântul lui Lazăr, Mântuitorul nostru și strigând pe mort, l-ai sculat ca din somn. S-a scuturat stricăciunea cu Duhul nestricăciunii”⁹¹. Pentru Dumnezeu, moartea oamenilor este un somn de curățire și de odihnă „De ce plângeți? Copila n-a murit, ci doarme” (Marcu 5, 39).

Minunea acestei învieri este o metaforă a creației continue a lumii de către Dumnezeu prin providența harului Lui și dovada

⁸⁹ „Învierea lui Lazăr poartă în sine un înțeles foarte adânc. Este legată în mod mistic de Învierea lui Hristos Însuși. În relație cu acest eveniment, este ca o profecție în acțiune. Se poate spune că Lazăr înviat din morți este arătat nouă ca o rădăcină a sărbătorii pascale, ca precursor al lui Iisus Hristos triumfător asupra morții, în același fel cum, la rădăcina Epifaniei, Ioan Botezătorul a fost precursorul lui Mesia care va fi descoperit prin El”, în *The Year of the Grace of the Lord*, by a Monk of the Eastern Church, Saint Vladimir Seminary Press, New York, 1980, p. 135.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 509.

⁹¹ *Ibidem*.

Sărbătoarea Intrării în Ierusalim a Mântuitorului este deci împletirea smereniei cu slava dumnezeiască și profetia Învierii lui Hristos din morți. El înviază pe Lazăr pentru a arăta puterea Sa asupra firii create și voia Sa „ca toți oamenii să se mântuiască și la cunoștința adevărului să vină” (I Timotei 2, 4). Textele liturgice ale praznicului celebrează, deopotrivă, smerenia lui Hristos, Împăratul cel veșnic Care intră în Ierusalimul văzut ca taină a intrării Sale ca Om în Ierusalimul ceresc prin Cruce și Înviere, dar și slava care răsare luminos din porunca lui Dumnezeu: „Lazăre, vino afară!”. Ambivalența sau, de fapt, identitatea mistică a smereniei cu slava este deci temeiul doxologiei Bisericii care unește postul cu bucuria festală (Intrarea în Ierusalim este deopotrivă înviere a făpturii din moartea păcatului și anunțare a morții făcătoare de viață a lui Hristos).

Hristos este numit, în Vistierul vieții, ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τῆς ζωῆς¹⁰¹ din care izvorăsc toate darurile făpturii dintru început și în care se adună toată valoarea umanității împreună creatoare cu Dumnezeu. Iconomia divină este o pregătire a firii pentru marea Cină eshatologică în care „Dăătorul de viață – ζωὴν οὐδιδούς”¹⁰² primește jertfa de sine a tuturor oamenilor și o înveșnicește în iubirea Lui. Aceasta este înțelesul cuvintelor: „Și neamurile vor umbla în lumina ei, iar împărățiile pământului vor aduce la ea mărirea lor. Și porțile cetății nu se vor mai închide ziua, căci noaptea nu va mai fi acolo. Și vor aduce în ea slava și cinstea neamurilor” (Apocalipsă 21, 24-26).

Toate creațiile omenești, în a căror transparență spirituală s-a oglindit frumusețea cea nespusă a lui Dumnezeu, vor fi păstrate în Chivotul iubirii lui Dumnezeu pentru veșnicie. Voracitatea morții, arătată și în minunea învierii lui Lazăr și prezentă iminent în rânduiala umanității căzute, este transformată în neputință de a ține în sine pe Domnul vieții și al morții. „Moartea cea atotmăcătoare πᾶσι θάνατος¹⁰³ devine cerc pascal și prinos Hristos, hrana cea vie și de viață a lumii prin Euharistie. Omul încetează a mai fi obiect de devorare al morții și se hrănește cu Dumnezeu.

14. Săptămâna Patimilor

Odată cu Duminica Floriilor, Postul Mare de patruzeci de zile (*Quadragesima*) se încheie, lăsând loc unei perioade accentuate

¹⁰¹ *Triodul*, p. 525.

¹⁰² Rugăciunea „Lumină lină”.

¹⁰³ *Triodul*, p. 522.

și culminante de post și rugăciune, Săptămâna Sfințelor Pătimiri ale Mântuitorului. În această săptămână, Biserica împrăziară suferințele, Crucea și Moartea lui Hristos pentru a primi Învierea Lui. Intrarea în Ierusalim este o Cincizecime profetică a Sfântului Duh Care adună mulțimile să slăvească pe Fiul lui Dumnezeu făcut Om: „Astăzi harul Sfântului Duh pe noi ne-a adunat și, toți luând Crucea Ta, zicem: Bine ești cuvântat, Cel ce vii în numele Domnului; Osana, Celui dintru înălțime”¹⁰⁴.

Această Cincizecime pregătește umanitatea spre a primi eonul sfânt al Morții și Învierii lui Hristos. În acest moment axial al unirii timpului cu eternitatea prin Jertfa de pe Cruce, are loc o criză (κρίσις) ontologică în care persoanele umane aleg definitiv de partea cui își vor trăi viața. În Moartea lui Hristos nu există jumătăți de măsură. Ori ești de partea celor care L-au răstignit cu indiferență sau ură, ori plângi la piciorul Crucii pe Mântuitorul lumii. Sf. Maxim Mărturisitorul spune că „moartea lui Hristos este judecata judecăților” pentru că ea decelează definitiv resorturile axiologice și morale ale umanității: „Acum este judecata acestei lumi; acum stăpânitorul lumii acesteia va fi aruncat afară. Iar Eu, când Mă voi înălța de pe pământ, îi voi trage pe toți la Mine” (Ioan 12, 31).

Ritmul ascetic și rugător al Bisericii în Săptămâna Patimilor este, de fapt, o împreună pătimire a neamului omenesc cu Fiul lui Dumnezeu Care moare ca Om pentru noi. Lucrările, cuvintele Lui devin lucrările și cuvintele noastre prin apartenența noastră la Trupul Lui ecesial. Aceste lucrări dumnezeiești sunt celebrate mai ales în așa numitele *Denii*, care sunt Utreniile de a doua zi, săvârșite seara. Fiecare zi a acestei săptămâni este, așadar, marcată în mod unic de această pecete teologică a lucrărilor lui Hristos. Aceste zile sunt în unicitatea lor complementară o prolegomena la momentul mântuitor al morții pe Cruce a lui Hristos, concentrând în ele toată durerea și așteptarea creației, dar și extremele umanității căzute, aflate în anticamera morții spirituale.

14.1 Sfânta și Marea Luni

Sfânta și Marea Luni face continuitatea dintre sărbătoarea Floriilor și Pătimirile Domnului care sunt o „sărbătoare” a suferinței dumnezeiești: „De la stâlparile de finic și de la acele ramuri, ca de la un dumnezeiesc praznic, trecând la altă serbare dumnezeiască –

¹⁰⁴ *Ibidem.*

constituie Patimi-
 ale lui Hristos, la taina cea de mântuire, să alergăm credincioșii și
 să-L vedem suferind Patimă de bună voie pentru noi”¹⁰⁵.

Sfaturile Bisericii față de credincioși sunt de a reconsidera va-
 loarea timpului liturgic al Pătimirilor lui Hristos și de a discerne im-
 portanța mântuitoare a acestor momente pentru noi. Sfinții Părinți
 avertizează asupra necesității unei transparențe spirituale față de du-
 rerea lui Hristos pentru lume: „Înfricoșător lucru este de a cădea în
 mâinile Dumnezeului Celui viu; că *Acesta este Judecătorul aminti-
 rii* *durilor* *lui* *Hristos*. Nimeni să nu intre spintind credința fără prihană. Cicu
 blândește și cu frică să ne apropiem de Hristos, ca să luăm milă și să
 aflăm har în vreme de ajutor”¹⁰⁶. Cutremurarea ființei în fața lui Hris-
 tos Cel răstignit pentru ea este o necesitate interioară a fiecărui creș-
 tin care se apropie de Hristos, iar Judecata Lui prin Cruce atinge critic
 toate ungherele ființei și cele mai ascunse locuri ale inimii, trecu-
 tul și viitorul devenind o oglindă a valorii personale și a prezenței
 (sau absenței) lui Dumnezeu în om. Pentru Hristos, viața perso-
 nală a fiecărui creștin este unică și include unicitatea trecutului și
 viitorului acestuia, precum și toate realitățile ființei sale, fie ele fapte,
 cuvinte, gânduri sau intenții. Asceza Săptămânii Mari este punctul
 critic de judecată interioară a credinciosului și începutul unei noi
 apercepții asupra lumii, în care totul contează, la modul absolut,
 în moartea mistică a iubirii de frați.

De asemenea, Sfânta și Marea Luni este prilejul pentru o jude-
 cată aspră a istoriei, în care intenționalitatea sau alegerea lui Dum-
 nezeu își arată finalitatea în veșnicie: „Adunare vicleană și desfrânată,
 care n-ai păzit credința bărbatului tău, pentru ce ții diata (testamentul
 – *care* *ian* *-a* *fost* *moștenitoare*? Pentru cetelauzi în Ta-
 tăl, lepădându-te de Fiul? Pe proorocii care au propovăduit pe Fiul
 nu i-ai primit; cel puțin rușinează-te de copiii tăi care strigă: Osana,
 Fiul lui David! Binecuvântat este Cel ce vine întru numele Domnu-
 lui”¹⁰⁷. În această stihiră se poate vedea cum Biserica înțelege re-
 sorturile ascunse de păcat ale neamului omenesc și ale poporului
 lui Israel în special din cauza mândriei alegerii lui, dar și consacră
 nevinovăția ca fiind calea supremă de vedere și înțelegere a lui

¹⁰⁵ *Triod*, pp. 541-542.

¹⁰⁶ *Ibidem*, p. 542.

¹⁰⁷ *Ibidem*.

Această priveghere și plângere conține însă nu numai memorialul morții lui Hristos, ci și memorialul, vizibil duhovnicește, al celei de a doua Veniri întru slavă a lui Hristos: „Iată Mirele vine la miezul nopții, și fericită este sluga pe care-o va afla priveghind; iar nevrednică este iarăși pe care-o va afla lenevindu-se. Vezi dar suflete al meu, cu somnul să nu te îngreuezi, ca să nu te dai morții, și afară de împărăție să te încui. Ci te deșteaptă strigând: Sfânt, sfânt, sfânt ești Dumnezeu, pentru rugăciunile Născătoarei de Dumnezeu, miluiește-ne pe noi”¹¹¹. În acest tropar, Biserica integrează pnevmatologic moartea lui Hristos cu moartea întregii lumi firești, jertfa Lui cu Judecata universală și Învierea Lui cu învierea tuturor. Fiecare Denie are Sfântă Evanghelie în care Hristos vorbește și săvârșește cele rânduite înainte de Patima Sa cu Trupul.

Tensiunea de lumină și întuneric din aceste zile se poate vedea și din cântarea: „Cămara Ta, Mântuitorule, o văd împodobită; și îmbrăcăminte nu am ca să intru într-însa. Luminează-mi haina sufletului meu, Dătătorule de lumină, și mă mântuiește”¹¹². Această Luminândă se cântă la fiecare Denie din cuprinsul Săptămânii Patimilor și arată dimensiunea nupțială și eshatologică a Crucii lui Hristos ca unire a omului cu Dumnezeu în moarte și înviere, în timp și veșnicie.

Un alt tropar la stihoavnă vorbește despre convorbirea lui Iisus cu mama fiilor lui Zevedei despre mărimurile pe care ea voia să le primescă fii ei: „Doamne, nepricepându-se mama fiilor lui Zevedei, pentru taina cea nespusă a rânduiei Tale, a cerut de la Tine ca să dăruiești fiilor ei cinstea împărăției celei vremelnice. Dar în locul aceleia ai făgăduit prietenilor Tăi să bea paharul morții; care pahar, mai înainte de a-l bea, Însuși ai zis că este curățitor de păcate. Pentru aceasta grăim Ție: Mântuirea sufletelor noastre, slavă Ție”¹¹³. Momentul dialogului dintre fiii lui Zevedei și Hristos este de o covârșitoare importanță pentru studiul de față. La cererea ucenicilor de a primi primele locuri în noua împărăție vremelnică gândită de ei, Hristos îi întreabă: „Puteți să beți paharul pe care îl voi bea Eu și să vă botezați cu botezul cu care Mă botez Eu?”. Iar ei au răspuns: „Putem”. În acest cuvânt ei și-au semnat inconștient viitorul ca moarte martirică și suferință a Crucii lui Hristos. În cuvintele lor, toată prăpastia timpului viitor și-a modificat conținutul personal și viața lor a devenit o urmare a Crucii Domnului.

¹¹¹ *Ibidem*.

¹¹² *Ibidem*, p. 549.

¹¹³ *Ibidem*.

și unirea Lui cu mine. În natura compozită a timpului, Hristos e aici și vine: așteptarea Lui (timp) se imprimă de plinătatea și prezența veșniciei.

Tensiunea dintre aceste două realități interioare este fundamentul îndumnezeirii (θεωσις): „Vine ceasul și acum este” (Ioan 4, 23). Afirmția lui Iisus că „Ilie a și venit” arată această perspectivă a finalității axilologice în vederea omenească îndumnezeită a lui Iisus, în care persoana și finalitatea misionară a acesteia se plinesc reciproc. Consecutivitatea umană se umple de concomitența privirii dumnezeiești: „Adevărat zic vouă, Eu sunt mai înainte de a fi fost Avraam” (Ioan 8, 58). Iisus știe din veșnicie ce avea să se întâmple, dar, din smerenie, se pogoară la limitarea gnoseologică limitativă a oamenilor. Din iubire suportă succesiunea kenozei și în această smerenie e temporal. Este întocmai cu mama care găngurește cu pruncul ei pentru a intra în universul lui non-verbal, dar plin de infinită tandrețe și iubire prin privire. Hristos este un prezent veșnic, dar răbdarea și suferința ca semne ale temporalității sunt asumate de El din iubire, ele devin instrumentele dumnezeiești ale iubirii și dialogului cu omul îndurerat de moarte. Prin aceasta, așteptarea, răbdarea și durerea sunt sfințite definitiv de Cel fără de păcat Care le-a asumat. De aici, ele devin cale spre Înviere. Dumnezeu sfințește timpul ca răbdare și așteptare a firii. Învierea Sa e o irupție a veșniciei în timp.

Dimensiunea eshatologică a Patimilor lui Hristos se vădește și prin citirile (*Paremiile*) alese de Sfinți Părinți pentru aceste zile. Astfel, la *Ceasul al șaselea din Marțea cea Mare*, paremia este din proorocia lui Iezechiel, în care profetul vorbește despre vedenia celor patru fiare eshatologice pe care șade pe Tronul slavei veșnice Dumnezeu Cel vechi de zile¹²². La Vecernie, paremiile vorbesc despre găsirea lui Moise de către fata lui Faraon și despre nenorocirea lui Iov în zilele durerii sale, când a pierdut tot ce avea mai drag, pentru ca Dumnezeu să-l întărească în suferință¹²³. Biserica primește viziunea cea veșnică a lui Dumnezeu pentru care trecutul și viitorul se desfășoară într-o clipă eternă și pentru care oamenii sunt uniți în iubirea nemuritoare a lui Dumnezeu: „Este vremea sfârșitului, să ne întoarcem deci, învață Hristos, că va veni într-o clipeală; veni-va și nu va zăbovi, ca să judece lumea Sa”¹²⁴.

¹²² *Triodul*, p. 562.

¹²³ *Ibidem*, pp. 564-565.

¹²⁴ *Ibidem*, p. 565.

Vremea sfârșitului lumii este necunoscută oricărui om, pentru că ea protejează în mod unic și definitiv libertatea de voință a umanității zidită pentru înviere. De aceea, Hristos afirmă necunoașterea de către orice trup a acestei taine negrăite pe care se întemeiază valoarea infinită a persoanei umane prin libertate și iubire dăruitoare: „Nu ca neștiind vremea sfârșitului, Cel ce stăpânește veacurile a spus mai înainte că nu știe ziua aceea; ci ca să pună hotar tuturor spre umilință”¹²⁵.

Misiunea Bisericii și a fiecărei persoane umane este lucrarea fără de odihnă pentru agonisirea untdelemnului de taină al faptelor bune: „Vremea este a lucrului, scopul, mântuirea. Deci, luându-ți talantul, suflute al meu, adică chipul cel dintâi, cumpără-ți viața cea veșnică”¹²⁶.

14.3. Sfânta și Marea Miercuri

Sfânta și Marea Miercuri celebrează interioritatea iubirii umane în Hristos, dovedită paradigmatic în evenimentul ungerii Lui de către femeia păcătoasă. În adâncurile simțirii de Hristos, iubirea jertfelnică este o profeție a morții Lui mântuitoare. Hristos nu judecă înainte de a ajuta și nu mustră înainte de vindeca prin mângâiere. Infinitatea cunoașterii Lui se vedește prin dorința de mângâiere și vederea iubirii ascunse a omului căzut. Dumnezeu nu vede doar păcatul – așa cum văd oamenii – ci și sfâșierea launtrică și neputința ridicării, dorul după „Mirul Vieții”. Femeia păcătoasă, în inexplicabilul gestului ei de iubire și pocăință, covârșește hotarele timpului și proorocește factual îngroparea lui Hristos. Iubirea biruie toate frontierele necesității creaturale și vede și lucrează dincolo de mormânt, smulgând din moarte nu numai sufletul către care se îndreaptă, ci și sufletul care o simte: „Doamne, femeia cea căzuse în păcate multe, simțind dumnezeirea Ta...”¹²⁷. Iubirea femeii păcătoase este o înviere ascunsă în inima morții, iar plânsul ei este izvorâtor de pocăință și de mângâiere: „Fericiți cei de plâng, că aceia se vor mângâia” (Matei 5, 4): „Păcătoasa a venit la Tine, vărșând mir cu lacrimi pe picioarele Tale, Iubitorule de oameni, și s-a vindecat cu porunca Ta de mirosul cel greu (duhoarea) al răutăților”¹²⁸. Plângerea este participare

¹²⁵ *Ibidem*, p. 566.

¹²⁶ *Ibidem*, p. 567.

¹²⁷ *Ibidem*, p. 574.

¹²⁸ *Ibidem*, p. 568.

mortii lui Hristos pe Cruce este, așadar, icoana antropologică a plânsului întregii naturi pentru despărțirea de Izvorul îndurărilor prin păcatul omenesc, revolta și suspinul creației pentru robia omului care se hrănește cu moarte: „Mai mult decât desfrânata făcând fărădelege, *ploi de lacrimi* nicidecum nu Ți-am adus, Bunule; dar cu tăcere rugându-mă, cad către Tine, sărutând cu dragoste preacuratele Tale picioare”¹²⁹.

Miercurea cea Scumpă este deopotrivă ziua întristării pentru vinderea lui Dumnezeu pe treizeci de arginți de către Iuda. Această întristare a întregii umanități eclesiale este perpetuată în fiecare zi de miercuri de peste an în care se postește pentru amintirea liturgică a vinderii lui Hristos de către ucenicul cel viclean. În această zi, Biserica amintește și despre permanenta ispită a omului căzut de-a înlocui sau de a vinde pe Dumnezeu pentru bani sau bunuri materiale. Această vindere este esența păcatului: idolatria omului pentru cele trecătoare, puse ilegitim și blasfem în locul lui Dumnezeu, care devine ucidere de sine prin moartea cea veșnică pe care o aduce sufletului. Biserica amintește așadar de mortalitatea tuturor celor din această lume și de valoarea infinită și unică a sufletului: „O, iubirea ta de arginți cea orbitoare, neîmpăcatule, din care ai luat uitare de cele ce ai învățat! Că nici toată lumea nu este de un preț cu sufletul, și din deznădejde te-ai sugrumat, însuși spânzurându-te, vânzătorule”¹³⁰.

Pățimiriile lui Hristos sunt judecata lumii acesteia, momentul suprem și critic de adevărire a interiorității sufletului și momentul suprem al căderii și ridicării umanității personale: „Când păcătoasa aducea mirul, atunci s-a înțelea ucenicul cu cei fără de lege. Acea se bucura turnând mirul cel de mult preț, iar el se grăbea să vândă pe Cel fără de preț; aceea a cunoscut pe Stăpânul; iar acesta se despărțea de Stăpânul; aceea se mântuia, iar Iuda se făcea rob vrăjmașului. Rea este lenevirea, mare este pocăința”¹³¹.

14.4. Sfânta și Marea Joi

Sfânta și Marea Joi este ziua în care Iisus instituie Sfânta Euharistie, ca prezență a Trupului Său veșnic în temporalitatea Bisericii. Biserica primește această zi cu conștiința importanței ei pentru

¹²⁹ *Ibidem*, p. 569.

¹³⁰ *Ibidem*, p. 572.

¹³¹ *Ibidem*, p. 573.

mântuire. În această zi se sfințește Sfântul și Marele Mir de către Bisericile autocefale, iar preotul pregătește un Agneț pentru împărțșirea bolnavilor pe tot parcursul anului. Ziua liturgică începe din seara de Miercuri în care se săvârșește *Denia de Joi* care pomenește concentrat destinul umanității prin prisma evenimentelor mântuitoare care au avut loc: vinderea Domnului ca rădăcină a vinderii lui Hristos de fiecare om prin păcat, cuvântul de final al lui Hristos către ucenici, când le dezvăluie taina morții și Învierii Sale și venirea Duhului Sfânt. Creștinii înțeleg în această zi că, prin hrănire, Hristos instituie Taina Împărțșirii cu Dumnezeu Cuvântul¹³², Înțelepciunea lui Dumnezeu: „Taină învățând pe prietenii Săi”¹³³. Împărțșind, hrănit și pregătește masa hrănitoare ale sufletelor pătură Dumnezeiască. Împărțșind, hrănit și pregătește masa hrănitoare ale sufletelor pătură Dumnezeiască și drege pahar celor credincioși. Să ne apropiem cu dreaptă credință și să grăim: Cu slavă S-a preaslăvit Hristos Dumnezeuul nostru”¹³⁴. Omul înțelege că prin intermediul hrănirii și-a agonisit moartea în rai, dar și că prin gustarea din Trupul lui Hristos Cel euharistic omul primește viața veșnică.

De asemenea, Biserica intră în realitatea eternă a smereniei lui Dumnezeu, celebrând ritualul spălării picioarelor, ca trăire liturgică a evenimentului mântuitor în care Hristos spală picioarele ucenicilor Săi. Biserica integrează, așadar, acest gest de smerenie în lucrarea lui Hristos de Creator și Restaurator al lumii prin moarte și Înviere: „Cel ce a făcut lacrimile, izvoarele și mărimile”¹³⁵. Împărțșind, hrănit și pregătește masa hrănitoare ale sufletelor pătură Dumnezeiască și drege pahar celor credincioși. Să ne apropiem cu dreaptă credință și să grăim: Cu slavă S-a preaslăvit Hristos Dumnezeuul nostru”¹³⁴. Omul înțelege că prin intermediul hrănirii și-a agonisit moartea în rai, dar și că prin gustarea din Trupul lui Hristos Cel euharistic omul primește viața veșnică.

În lumina Învierii lui Hristos, Biserica vede și trăiește taina iubirii răstignite a lui Dumnezeu pentru neamul omenesc și înțelege Viața care izvorăște din moarte: „Spre patima care izvorăște nepătimitate”¹³⁶. Împărțșind, hrănit și pregătește masa hrănitoare ale sufletelor pătură Dumnezeiască și drege pahar celor credincioși. Să ne apropiem cu dreaptă credință și să grăim: Cu slavă S-a preaslăvit Hristos Dumnezeuul nostru”¹³⁴. Omul înțelege că prin intermediul hrănirii și-a agonisit moartea în rai, dar și că prin gustarea din Trupul lui Hristos Cel euharistic omul primește viața veșnică.

¹³² Cf. A Monk of the Eastern Church, *op. cit.*, pp. 148-154.

¹³³ „Realizând mistagogia Jertfei Sale”.

¹³⁴ *Triod*, Canonul lui Cosma p. 583.

¹³⁵ *Ibidem*.

¹³⁶ *Ibidem*, Canonul lui Cosma monahul 584.

Sensul suprem al smereniei și durerii Mântuitorului a fost ca iubirea Lui veșnică să inunde natura umană pe care El a asumat-o și aceasta să devină Trupul Lui prin Botez și Euharistie: „Cu legătura dragostei... fiindegațApostoliisfându-se pe sine lui Hristos, Celui ce stăpânește toate, li s-au spălat picioarele cele frumoase, binevestind pace tuturor”¹³⁷. Spălarea picioarelor este nu numai semnul smereniei lui Hristos, ci și semnul universal al păcii și smereniei iubitoare a Bisericii, care se dăruiește prin preoții ei, care primesc succesiunea apostolică și preoția, „semnul iubirii” (Sf. Ioan Hrisostom).

Dumnezeu Se arată Stăpânul apelor materiale și spirituale pentru a arăta prin smerenie, că apa Botezului este apa iubirii Sale răstignite prin care omul moare și înviază cu Hristos: „Cel ce ține apa cea neținută și cea mai presus în văzduh, care înfrânează adâncurile și oprește mările, Înțelepciunea lui Dumnezeu, a turnat apă în scaldătoare... spălaapicioareleslugilorStăpânului... ”¹³⁸.

Biserica învață, prin teologia patristică expusă alegoric și doxologic în cult, despre păcatul împotrivor de viață al vinderii lui Hristos, ca ispită permanentă a lumii căzute în păcat: „Cel ce pune mâna împreună cu Mine în blid cu cutezantă, acestuia i-ar fi fost mai bine den-arfitrecutprinușile(portile)vietii–... niciodinioară”¹³⁹.

Axionul (Cântarea a noua) Joiii celei Mari arată vocația euharistică a Bisericii de a se hrăni din Dumnezeu și de a primi Viata Lui: „DinospătuStăpânuluișidimasaceanemuritoare... venitredincioșilolpinalcu gânduri înalte să ne îndulcim, pe Cuvântul Cel Preaînalt din cuvântul Lui cunoscându-L, pe Care Îl slăvim”¹⁴⁰.

Într-unul dintre troparele Cântării a noua, Fiul vorbește și dezvăluie taina lumii ca taină și desfășurare a iubirii răstignite a Fiului: „TatălM-anăscutmaiînaintedevecipeMine–... Întelepciuneaaceaîmpreunălucrătoare;șiM-aziditîncepăturăcăilorLui–... spre lucrurile cesesăvârșesacumamînă... CăCuvântulînd din fire nezidit, primesc numirile trupului ce am luat acum”¹⁴¹.

¹³⁷ *Ibidem.*

¹³⁸ *Ibidem.*

¹³⁹ *Ibidem*, Canonul lui Cosma monahul, p. 587.

¹⁴⁰ *Ibidem*, p. 588.

¹⁴¹ *Ibidem.*

Realismul patristic care privește teologic viața și moartea prin prisma finalității lor absolute, veșnicia nemuririi cu Hristos: „... Astăzi a pus asupra-și Iuda sugrumare pentru bani și s-a lipsit de amândouă viețile: de aceasta trecătoare și de cea dumnezeiască”¹⁴².

Moartea lui Hristos înseamnă dezvelirea temeliilor lumii și, prin Cruce, Duhul Sfânt străbate adâncurile de taină ale inimii omenești, instituind adevărul iubirii și al jertfei pentru oameni. Prin moartea lui Hristos, fardurile lumii cad pentru a dezvălui adevărata apartenență prin iubire la viață sau la moarte a oamenilor: „Că Iuda primind pâinea, s-a lipsit de Pâinea vieții, fiind numai chip de ucenic, iar cu fața, ucigător de față cu iudeii, veselindu-se și cu Apostolii împreună petrecând. Urând, săruta și sărutând, vindea pe Cel ce ne-a răscumpărat pe noi din blestem, pe Dumnezeu și Mântuitorul sufletelor noastre”¹⁴³.

Remarcăm la Liturghia Sfântului Vasile cel Mare unită cu Vecernia care se săvârșește în dimineața zilei de Joia Mare adâncă teologie patristică în care Euharistia instituită de Hristos la Cina cea de Taină rează, restaurează și înnoiește hotarele spațiale și temporale ale universului. Astfel, *Paremiile* citite acum vorbesc despre evenimentul înfricoșător al primirii Legii pe Muntele Sinai de către poporul lui Israel, dar și dialogul lui Dumnezeu cu Iov, care este un imn cosmologic de o profunzime remarcabilă: „Cine a închis marea cu porți, când ea ieșea năvalnică din sânul firii, și când i-am dat ca veșmânt negura și norii drept scutece, apoi i-am hotărnicit hotarul Meu și i-am pus porți și zăvoare și am zis: Până aici vei veni și mai departe nu te vei întinde, aici se va sfârâma trufia valorilor tale? Ți s-au arătat oare ție porțile morții și porțile umbrei le-ai văzut?” (Iov 38, 1-23).

De asemenea, Cântarea heruvimică din această zi este, de fapt, rugăciunea euharistică: „Cinei Tale cele de Taină, astăzi, Fiul lui Dumnezeu părtaș mă primește”¹⁴⁴.

14.5. *Sfânta și Marea Vineri*

Sfânta și Marea Vineri începe cu această Vecernie unită cu Liturghia Sf. Vasile cel Mare și continuă cu Denia de Joi seara, care este Utrenia Vinerii celei Scumpe. Slujba acestei Denii este specială în primul rând prin citirea celor doisprezece Evanghelii ale

¹⁴² *Ibidem*, p. 589.

¹⁴³ *Ibidem*, p. 590.

¹⁴⁴ *Ibidem*, p. 596.

Sfintelor Pătimiri ale Mântuitorului. Ele cuprind referatele celor patru Sfinți Evangheliști despre rugăciunea de pe urmă, prinderea, judecata, răstignirea, moartea și îngroparea lui Hristos.

Biserica asumă prin aceste Evanghelii și prin troparele dintre ele durerea și moartea lui Hristos și moare mistic pentru rațiunile acestei lumi căzute, pentru a primi lumina Învierii în viața ei: „Simțirile noastre curate să le aducem înaintea lui Hristos și ca niște prieteni a Lui sufletele să jertfim pentru Dânsul...”, și să nunesu grumăncugrijile vieții, ca Iuda. Cisă strigă în răcămările... și sufletele noastre Tatăhostru, Care ești în ceruri, izbăvește-ne pe noi de cel viclean”¹⁴⁵.

Realitatea mistagogică a Pătimirilor lui Hristos cuprinde deopotrivă scena văzută și istorică a sfatului „celor fără de lege”, dar și atotprezența lui Hristos Dumnezeu în mijlocul oricărei adunări: „Alergat-a Iuda, zicând cărturarilor celor fără de lege: Ce-mi veți da mie și eu Îl voi da pe El vouă? Iar în mijlocul celor ce se tocmeau, ai stat nevăzuți în suflul Judecării tocmeala... Cunoscătorul de mir... și îl ostivește... pe sufletele noastre”¹⁴⁶.

Vehemența Bisericii împotriva vânzării lui Iuda – „Astăzi Iuda lasă pe Învățătorul și primește pe diavolul; se orbește cu patima iubirii de bani, cade din lumină în tunecatul”¹⁴⁷, nu provine dintr-un antisemitism patristic, așa cum se încearcă în zadar să se susțină de unele curente radicale ale teologiei protestante, ci din realizarea faptului că vânzarea lui Hristos este atitudinea tuturor păcătoșilor care Îl substituie pe El cu plăcerile și idolii acestei lumi muritoare.

Biserica, fiind extinderea Întrupării lui Hristos în persoanele umane libere, nu uită drama Maicii Domnului, al cărei suflet se sfâșie pentru pierderea Fiului ei pe Cruce. De aceea, tânguirile textelor liturgice o îmbărbătează și îi amintesc Învierea care a avut deja loc. Perspectiva duală a temporalității Bisericii include un eveniment deja împlinit în istorie, Învierea Domnului, dar și succesiunea de momente ale Jertfei mântuitoare. Așadar, Biserica se îndurerează de suferințele lui Hristos pentru ea, dar se bucură interior pentru darul Învierii care i-a fost dat o dată pentru totdeauna. De aceea, durerea eclesială nu devine niciodată dolorism pur care flagelează natura

¹⁴⁵ *Ibidem*, p. 605.

¹⁴⁶ *Ibidem*.

¹⁴⁷ *Ibidem*, p. 606.

raiu cu adevărat și decât toată cămara cea împărătească mai minunat s-a arătat, Hristoase, mormântul Tău, izvorul învierii noastre”.

Troparele Sfințelor Patimi exprimă esențializat drama umanității în fața propriei căderi în neantul urii și al păcatului. În Hristos, moare pe Cruce o lume de îndurerăți și chinuiți fără de vină, iar în ostașii și cărturarii care Îl batjocoresc, toată tirania omului se dezvăluie în tragica sa tendință spre moarte.

Omul se vedește se sine nu numai omorător de sine prin călcarea poruncii care aduce viața, ci și omorător de frați, începând cu Cain până la ultimul martir al acestei lumi, dar acum, în momentul Crucii lui Hristos, omul se vedește omorător de Dumnezeu: „Preoții și cărturarii împreună fiind răniți de răutatea cea ucigătoare de sine, au predat păgânilor ca pe un dar Viața să o ucidă, adică pe Cel ce este din fire Dătător de Viață, pe care Îl slăvim”¹⁵¹. Moartea din sine cheamă moartea celorlalți, iar când Însuși Creatorul cerului și al pământului vine la el, omul îl ucide, pecetluind astfel soarta tragică a libertății umane, care devine robie prin însingurare și iubire de sine: „Mulțimea ucigătorilor de Dumnezeu, neamul iudeilor cel fără de lege nebunește striga către Pilat: Răstignește pe Hristos Cel nevinovat”¹⁵².

Taina morții lui Dumnezeu pe Cruce pentru oameni descoperă infinitatea iubirii treimice în istorie: cei omorâți fără de vină de frații lor înviază în nemurire în Hristos Cel ce a biruit moartea, iar uciderea altora devine ucidere de sine pentru eternitate. Această taină a veacurilor arată desfășurarea eternității în Crucea lui Hristos prin care toate nedreptățile lumii se întorc împotriva celor ce le-au săvârșit, iar fuga de ființă și rătăcirea omului se păstrează în memoria dreptății lui Dumnezeu.

Dar omul omorător de Dumnezeu este mântuit prin Învierea lui Hristos, iar prin jertfă interioară omul se dedește sieși născător de Dumnezeu, începând cu Maica Domnului, Născătoarea de Dumnezeu, și continuând cu toți aceia care prin Botez mor și înviază împreună cu Hristos și trăiesc viața cea de taină a veșniciei care izvorăște din iubire. Hristos Se naște în fiecare om care Îl iubește și care devine prin aceasta născător de sine, de oameni și de Dumnezeu. Acesta este temeiul pentru care troparele adresate Născătoarei de Dumnezeu abundă în referatul liturgic al morții lui Hristos.

¹⁵¹ *Ibidem*, p. 616.

¹⁵² *Ibidem*, p. 611.

Sentiința pe care Dumnezeu Cel răstignit cu trupul o dă celor ce l-au omorât rămâne însă în veacul veacului ca o pecete a iubirii neîmpărtășite și ca o extensie a Crucii lui Hristos în inima lumii până la sfârșit: „Datu-Mi-au spre mâncarea Mea fiere și în setea Mea M-au adăpat cu oțet; iar Tu, Doamne, înviază-Mă și le voi răsplăti lor”¹⁵³. După Înviere, Hristos nu Se mai arată celor ce L-au răstignit, El nu poate fi accesibil decât prin credință și iubire, iar realitatea Trupului Lui răstignit și înviat devine receptaculul mistic al umanității care moare și înviază în El. Hristos este matricea unică de nemurire și în Crucea și Învierea Lui se plinesc toate vocațiile de iubire ale făpturii. Foamea și setea lui Dumnezeu după iubirea oamenilor devin pricini de chinuire, iar Trupul Lui primește durerea infinită a neamului omenesc care a fugit de ființă prin păcat și simte durerea lipsei de Dumnezeu.

Cutremurarea făpturii la vederea morții Lui Dumnezeu cu trupul devine realitatea fundamentală a istoriei de după Cruce. Viața și moartea nu mai pot fi privite decât ca asumare sau indiferență față de Jertfa lui Dumnezeu pentru om. Cosmosul întreg își schimbă crugul devenirii lui. Soarele se întunecă și luna se preface în sânge, arătând durerea creației la moartea Creatorului: „Toate au pățimit împreună cu Tine, Cel ce ai zidit toate”¹⁵⁴. Catapeteasma Templului se rupe, arătând că ordinea aparentă a omului căzut, bazată pe interdicții și iluzii de sine, se sfâșie sub apăsarea imensei nedreptăți pe care omul o face lui Dumnezeu. Temeliile lumii se clatină, iar umanitatea este adusă la Judecata Crucii lui Hristos.

Eshatonul începe pe Cruce, odată cu Euharistia Jertfei lui Hristos, pentru că atunci principiile și finalitățile lumii se deschid înțelegerii, iar omul se vede pe sine gol, ca Hristos pe Cruce, ca Adam în rai, dezbrăcat de orice motivație, în fața Crucii iubirii și durerii lui Hristos. Aici, toate explicațiile și ascunderile lumii de la Adam și până în veac se șterg cu buretele cu care Hristos Stăpânul primește oțetul din mâna slugii, iar boldul morții se sfărâmă cu puterea suflăței care străpunge inima lui Hristos Cel adormit, dar pururea viu: „Cel ce se îmbracă cu lumina ca și cu o haină stat-a gol la judecată și a primit palme peste obraz, din mâinile pe care le-a zidit. Și poporul cel călcător de lege a răstignit pe Domnul slavei pe Cruce. Atunci s-a rupt catapeteasma templului; soarele s-a întunecat,

¹⁵³ *Ibidem*, p. 608.

¹⁵⁴ *Ibidem*, p. 618.

Teologia acestui icos exprimă abisul euharistic al durerii și iubirii treimice pentru om, dimensiunea nupțială plenară a morții lui Hristos pe Cruce ca unire definitivă în viață și în moarte a omului cu Dumnezeu și finalitatea jertfelnică a lumii.

Ceasurile împărătești, Vecernia și Prohodul Domnului (Denia sau Utrenia) ce se săvârșesc în Sâmbăta Mare (în ziua de Vineri) vorbesc despre împlinirea întregii istorii în Moartea Fiului lui Dumnezeu pentru noi. Astfel se explică mulțimea psalmilor profetici și a citirilor biblice în care se arată vocația jertfelnică a lui Mesia și realizarea veacurilor în moartea lui Hristos. Psalmii penitențiali prin care David își cere iertare lui Dumnezeu pentru păcatele sale își arată rostul profetic de anticipare mistică a durerii omului pentru răstignirea lui Hristos pe Cruce: „Că eu spre bătași gata sunt și durerea mea înaintea mea este pururea – „ὅτι ἐγὼ εἰς μαστιγῶν ἑτοιμος καὶ ἡ ἀλγηδὼν μου δία παντός” (Psalmul 37, 17) devine prochimenul Ceasului al treilea al Vinerii celei Mari. Durerea omului pentru păcat este absorbită în durerea Fiului lui Dumnezeu pe Cruce, care devine o permanentă a iubirii Sale răstignite până la sfârșitul lumii. Acesta este sensul cuvintelor lui Pascal în faimoasa sa meditație despre Patima lui Hristos *Mystère de Jesus*, în care afirmă că Hristos „este în agonie până la sfârșitul veacurilor”.

Precum toată durerea lumii se concentrează în Crucea lui Hristos, toată bucuria făpturii se revărsă în timp, adică în trecut, prezent și viitor din Învierea Mielului lui Dumnezeu.

În Imnul cosmologic al *Ceasului al nouălea*, Jertfa lui Hristos este asimilată cu creația lumii din zorii de lumină veșnică ai iubirii treimice: „Astăzi S-a spânzurat pe lemn Cel ce a spânzurat pământul pe ape. Cu cunună de spini S-a încununat Împăratul îngerilor. Cu porfiră mincinoasă S-a îmbrăcat Cel ce îmbracă cerul cu nori. Lovire peste obraz a luat Cel ce a slobozit în Iordan pe Adam. Cu piroane S-a pironit Mirele Bisericii. Cu sulița S-a împuns Fiul Fecioarei. Închinămu-ne Patimilor Tale, Hristoase! Arată-ne nouă și slăvită Învierea Ta”¹⁵⁹. Această capodoperă a metaforei mistice și liturgice surprinde prăpastia înfricoșătoare și abisul infinit dintre iubirea nebună (μανικός έπος) a lui Dumnezeu și neantul de simțire al umanității care răstignește pe Dumnezeu prin iubire de sine. Noianul de durere al Bisericii nu poate fi depășit decât de abisul iubirii dumnezeiești care umple intervalul spațial și temporal al finitudinii create.

¹⁵⁹ *Ibidem*, p. 634.

Momentul morții lui Hristos pe Cruce este momentul maximei apropieri a umanității de Dumnezeu Care devine Om, trăiește și moare pentru oameni și îi înviază în Sine. Paremia de la Ieșire care se citește la Vecernia Sfințelor Patimi vorbește despre intimitatea dialogului iubitor dintre Moise și Dumnezeu: „Domnul vorbea cu Moise față către față, cum ar grăi cineva cu prietenul Său” (Ieșire 33, 11)¹⁶⁰. Această apropiere se vede și din durerea Maicii Domnului care moare mistic împreună cu Hristos: „Nici de la mormântul Tău nu mă voi scula, Fiul meu, nici a izvorî lacrimi nu voi înceta, până ce și eu mă voi pogori la iad; că nu pot răbda despărțirea Ta, Fiul meu”¹⁶¹ și „De acum nu se va mai lipi de mine bucuria niciodată, suspinând graia cea fără de prihană. Că lumina mea și bucuria mea în mormânt au apus. Ci nu-L voi lăsa singur; aici voi muri și mă voi îngropa cu Dânsul”¹⁶².

Biserica surprinde, așadar, dialogul mistic al iubirii care biruiește moartea și iadul, dintre Fiul cel mort și Maica îndurărilor Lui, ca pe legătura supremă care unește viii și morții în sânul de iubire al Prea Sfintei Treimi: „O, cum s-a ascuns ție adâncul îndurărilor, Maică, în taină a zis Domnul, că vrând să măntuiesc făptura Mea, am primit a muri. Ci voi și învia ca un Dumnezeu al cerului și al pământului și pe tine te voi slăvi”¹⁶³.

Prohodul Domnului (Vineri seara) este cântarea de tânguire și îngropare a Domnului. Dincolo de durerea Bisericii pentru moartea Capului ei, surprindem în Prohodul Domnului o dimensiune a legănării pruncilor în care moartea lui Hristos este asimilată teologic cu dulcea adormire a pruncilor. Aceeași lumină a adormirii prezentă în troparele Întâmpinării Domnului (Legănușul) sau în cântarea „Veșnica pomenire” care mărturisește despre nădejdea și înțemeierea Bisericii în Învierea lui Hristos, care este izvorul sărbătorilor temporale și pecetea sărbătorii veșnice din eshaton.

Dincolo de aspectul narativ ori descriptiv al Prohodului, conotația teologică a acestor cântări de tânguire este una de durere personală atinsă deja de fiorul învierii, care a sosit deja la strămoșii cei din veac, în clipa morții Domnului. Stihirile Prohodului sunt însoțite de stihuri funerare din Psalmul al 118-lea, care se citesc și la orice înmormântare creștină. Dimensiunea antinomică a morții

¹⁶⁰ *Ibidem*, p. 639.

¹⁶¹ *Ibidem*, p. 646.

¹⁶² *Ibidem*, p. 647.

¹⁶³ *Ibidem*.

The Triodion – ascetical temporality, axiological *metanoia* and eschatological prophecy

Rev. Asist. Dr. Ioan Valentin ISTRATI

The theological research „The Triodion – ascetical temporality, axiological metanoia and eschatological prophecy”, written by Rev. Asist. Dr. Ioan Valentin Istrati analyses the liturgical book of the Orthodox Church called Triodion, in order to discover the theology of time united with the eternity in the Liturgy. The days of the Triodion containing the Lent, are mystically significant as a procession and an ascension to newer understanding of the mystery of faith. The significance of this ascetic temporality is that the Christian believer lives together with Christ and walks along Him, feeling His wounds, dying His death and sharing His resurrection.